

OBRAZY Z RUS

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

Rusové

*Rusi, kam směřuješ? — Neodpovídá. Čarovným zvukem
homoní zvonek, hučí a zastavuje se vzduch proražený jako šípem,
letí stranou všechno, cokoli jest na zemi, a vyhýbajíce se
ustupují jí z cesty ostatní národy a hosudarstva!*

Gogol, Mrtvé duše

Znáte všichni tu píseň o ruském knutu, zpívá se známou notou! Rus a knut, a knut a Rus, toť jsou dvě myšlénky, které v každé německé hlavě nejbliž vedle sebe sedí, a již jsem z toho ohledu kolikrát litoval, že se knut nejmenuje raději *knus*, aby se to na Rus zrovna rýmovalo, což by zajisté byl důležitý příspěvek a znamenité ulehčení pro německou poezii. — Víme také, že každého z nás, kdo nechce býti Němcem, obyčejně nazývají *ctitelem a zbožňovatelem knutu*, a nebylo by skutečně divu, kdyby lidé, jako jsme my, opravdu ctili knut a klaněli se jemu, neboť ruský knut jest snad na světě ještě ta jediná věc, které se bojí ti velkoněmečtí žurnalisté, kteří se ani boha nebojí, neznajíce kromě Einiges Deutschland žádnou spravedlivost a také nic svatého na světě. Proto i já sám velmi často po přečtení některého čísla Ostdeutsche Post a podobných časopisů se srdečným utěšením podívám se na svůj ruský knut, který jsem si na věčnou památku z Moskvy přivezl, a oddechnu si: *In hoc signo vinces!*, což se vykládá po česku: Kdyby nebylo té bázně před Ruskem, jak by s námi teprva nakládali!

Jest ostatně věc všeobecně známá, že mají ostatní národové Evropy, zvláště pak Němci, velmi špatné a omylné mínění

o Rusku. Rusko jest všelikým způsobem, jak řečí, tak náboženstvím, jak písmem, tak obyčejí, od všech ostatních národů a zemí rozdílné a tak zcela původní, že jest proto cizinci, třeba i několik let v Rusku pobyl a říši tuto křížem byl procestoval, velmi těžko míti pravé ponětí o tomto velikém slovanském národě. Cizinec přebývající v Rusku obcuje výhradně skoro zase jen s cizinci, se svými krajany, kterých tam najde všude hojnost, aneb nanejvýš obcuje s některými třídami obecnstva ruského, které z většího dílu cizozemské obyčeje přijaly; s pravým ruským národem nesetká se skoro nikdy, a co o něm ví, ví zase jen od slyšení, od slyšení to z úst lidí, kteří tak málo znají Rusko jako on sám. K tomu přichází ještě to, že větší část cizinců, a jmenovitě Němců, již s jakousi závistí a nenávistí na všechno ruské hledí, a tedy na všechno jen skrze barevné sklo svého vlastního nepříznivého oka hledí, a pak k tomu ještě naschvál starostlivě všechno zlehčují a nenávistí svou pokalí. Odtud přichází chybné ponětí, jaké má Evropa o největší říši na Východu.

Nám ale, jakožto Slovanům, nesluší přijímati mínění své o Rusku z takových kalných pramenů, pro nás má Rusko tím větší důležitost, a máme-li chybné a falešné smýšlení o něm, upadneme jistě také do mnohých chybných, nám samotným škodlivých kroků, neboť mylné smýšlení jest vždy základem mylného jednání. Dětinské jest představovati si skutečnost věcí tak, jak se nám líbí neb jak bychom si to přáli, nýbrž musíme si je představovati, jak skutečně jsou.

Především musíme vždy dělití od sebe ruský národ od jeho vlády. Něco jiného jsou Rusové, naši slovanští bratři, národ veliký, dobromyslný, velmi schopný a čiperný, zachovalý ve staroslovanských dobrých obyčejích, národ s velikou budoucností, od kteréhožto se i my, i všichni ostatní slabší kmenové slovanští pro budoucnost ještě mnohého dobrodiní nadíti můžeme; a něco jiného jest zase nynější ruská vláda, vláda to zcela dle cizích, nechvalitebných obyčejů chytře zosnovaná, jejížto nejhlavnější nástrojové jsou cizinci, beze všeho citu k národu ruskému. Velmi bludně a proti svému prospěchu bychom jednali, velmi bychom lezli do pasti od našich nepříznivců a závistníků

chytře nastrojené, kdybychom tento rozdíl náležitě nečinili, kdybychom se dali skrze darebnost a chyby ruské nynější vlády popuditi těž proti ruskému národu, kdybychom považovali absolutismus ruské vlády za vlastnost a za vinu ruského lidu, kdybychom proto, že car ruský všude v Evropě zkaziti hledí konstituční a právní vlády, zanevřeli proti svým rodným bratřím, ruskému národu. Vlády pomíjejí, národy trvají; kolikero způsobů rozličných dobrých a špatných vlád dočkal se již každý nám povědomý národ? Kolikráte jsme jen my sami, Čechové, upadli z konstitučního, svobodného zřízení zase do absolutismu, ze samostatnosti do poddanosti? Kolikráte se u nás vláda změnila? Považme, že kupř. nynější republikáni Francouzové ještě před sedmdesáti lety měli zrovna takovou, ba ještě mnohem špatnější vládu, než jest nyní ruská! Mějme vždy slušně na mysli stálost a důležitost národů a pomíjejičnost jejich vlád! Nepřehlížejme nikdy onu velikou pravdu, že bylo zapotřebí kolik tisíců let, aby se utvořil a vzrostl ruský národ, že ale za jednu noc, za jednu hodinu může povstati a zase pominouti každá vláda.

Neupadějme ale z jedné chyby do druhé: umějíce náležitě oceniti trvanlivost a důležitost národu samého vedle pomíjejičnosti vlády jeho, nevěrme lehkovážně a zcela nesmyslně, jak mnozí dětinští radikalistové evropejští věří a říkají, že snad již dnes nebo zejtra pomine v Rusích absolutní vláda, že dnes nebo zejtra vypukne revoluce proti caru, a za ní buď konstituce, aneb dokonce i republika; dětinskými zajisté jmenuji takové řeči o všeobecné nespokojenosti v Rusích, o všeobecné nenávisti proti caru, o ruského vojska konstitučními myšlenkami naplněných myslech atd. atd., dětinské jmenuji takové smýšlení, poněvadž nejsouc přiměřené okolnostem v Rusku, marnými nadějemi jiné národy naplňuje a snad k nerozváživostem a do neštěstí přivésti může.

Kdo takové věci mluví neb věří, ten buď nezná Rusko, aneb úmyslně jiné podvádí, drže se zásady jezovitské „úcel zasvěcuje prostředky“. Mohou se ovšem státi věci nepředvídané a proti nadání všelikého lidského rozumu, pokud však se dá soudit dle zkušenosti, pokud se dají předvídati budoucí věci politické,

není ani pomýšlení, aby se v nějakém již brzkém čase mohl podařit v Rusích nějaký znamenitý převrat ve zřízení zemském, aneb jinými slovy, aby se poštěstila revoluce proti caru a absolutismu.

Jediná strana jest v Rusích, která by schopná byla provésti nějakou užitečnou revoluci proti absolutismu carskému, strana totiž slovansko-pravoslavná. Jsou to praví ruští vlastencové, kteří se obyčejně, vyjmouc profesory, vzdalují od veřejných úřadů, kteří se též vzdalují dvoru carského a Petrohradu, nazývajíce Petrohrad cizozemským, odnárodněným městem, jsou to mužové mající opravdové ruské vzdělání, znající ruské dějiny, znající ruský národ, mužové, kteří přijaté z ciziny vzdělání již skutečně strávili a na prospěch Ruska obrátili, kdežto většina obyčejných ruských světáků jen povrchně jest potřena evropejštinou, brebtajíce cizími jazyky a přijavše cizí myšlenky i se vši záští a s opovržením proti všemu ruskému, jak to u cizinců obyčejno jest. Tato vlastenecká strana zná také dobře jiné slovanské národy a zřízení profesur slovanských na ruských vysokých školách jest její dílo; a nejvřelejší touha této strany jest, aby se stalo Rusko časem svým podporovatelem a protektorem všech ostatních Slovanů proti jiným kmenům je utiskujícím. Spolu se drží tito vlastencové horlivě svého domácího pravoslavného (slovanskořeckého) náboženství, umějící dělati dobrý rozdíl mezi náboženstvím samotným a mezi pověrami od zjištných aneb nevzdělaných kněží přitroušenými, kdežto obyčejně ostatní ruští světákové, vracejíce se z cizozemska, buď zhola nevěry, aneb německého protestantství se drží, které jest zcela protivné národnímu duchu ruskému. Tato strana, ačkoli jest posud jen velmi nepatrnou menšinou v Rusku, byla by přece schopná v krátkém čase platnou a pořádnou revolucí provésti, neboť předně mezi vyšším důstojnictvem vojenským má mnoho přívrženců a za druhé by mohla při své upřímné lásce k ruskému lidu prohlášením osvobození mužika (sedláka) z panské poddanosti velikou většinu lidu venkovského dostat na svou stranu, a také mezi kupci, stavem to v Rusích nejnárodnějším a nejvlastenečtějším, by našla bohaté a upřímné spojence. Ale právě tato

jediná strana, která by nějaké vyhlídky na šťastné povstání míti mohla, *nechce sama* k věci takové přistoupiti, a to z příčin velmi důležitých. Tito ruskoslovanští vlastencové vědí dobře, že celá Evropa, jmenovitě ale němečtí sousedé, Slovanům velmi nepříznivi jsou, hledíce se zveličovati na ujmu slovanských sousedů. Kdyby tedy v Rusích nyní vypukla revoluce a stala se nějaká veliká změna ve vládě, z čehož by nastati musela nevyhnutelně načas anarchie (nepořádek), a tudy slabost vlády, ne-li dokonce odtržení velikých částí od ruského mocnářství, zajisté že by této příležitosti použili nepřátelé Slovanstva ke svému prospěchu a na ujmu Slovanů. Bude-li však ještě nějaký čas způsob nynější vlády v Rusích (tj. neobmezená samovláda), jisto jest, že taková silná vláda provede nejlépe jednotu všech, i nově nabytých částí mocnářství ruského, že se zatím všechno pevně spojí co nerozdílný, ohromný celek, že se za ten čas ještě i materiálně zdokonalí Rusko a nabude vplyvu všude, aby pak již na dlouhou budoucnost pojištěno mu bylo první místo mezi národy tohoto světa. Ačkoli tedy ruskoslovanští vlastencové nejsou přívrženci absolutní vlády, drží ji přece (a jak myslím, s dobrými důvody) v nynějších okolnostech za dobrý nástroj ke zveličení a utužení ruského mocnářství. Svoboda politická se pak snadno dobude a moc a vplyv zůstanou nové, svobodomyšlné vládě co dědictví po bývalém absolutismu.

Rusové měli také skutečně to štěstí, že v dosti krátkém čase po sobě měli několik schopných, činných a energických mocnářů, jejichžto duchu děkovati mají nynější moc své říše, která by zajisté nebyla nyní první mocností evropejskou, kdyby nebyli v krátkém čase po sobě nad ní panovali Petr Veliký, Kateřina II., Alexander i Mikuláš. Komu povědomo jest, jak nepatrné Rusko bylo před Petrem Velikým a co jest nyní za Mikuláše Pavloviče, tenť zajisté vida tak neslýchaný pokrok vyznati musí, že měli Rusové ze své absolutní vlády kromě zlých také velmi mnoho dobrých následků. Jenom na ten způsob bylo všechno to možné, když v jedněch rukou ležela celá moc ruského národu a když podle jedné hlavy řídilo se jednání jeho.

Nesmí se vůbec mysliti, že jest ruská vláda tak nesmyslná a tak tatarská, jako se jeví v popisech zvlášt německých cestovatelů a žurnalistů, nesmíme si také ruskou vládu představovati tak, jak nám ji malují Poláci, jejichžto barvy jsou jen pouhá žluč; naopak ruský absolutismus jest mnohem snesitelnější než rakouský absolutismus před rokem 1848, protože jest pohyblivý, živý, poněvadž zamezuje sice národu všecken podíl v politice a ve vládě, ale otvírá mu zato nesmírné pole pokroku v každém jiném ohledu, a stará se tak skutečně o ustavičné zvelebení a zmocnění Ruska. Rus vidí očíhledě vlast svou vzkvétati a síliti se, a to mu podává alespoň jakousi útěchu za nedůstatek politické svobody. Car není snad, jak by někdo myslil, od lidu nenáviděn, naopak musíme říci, že jest vcelku velmi ctěn, ba milován, neboť car nevystupuje nikde u lidu jako utiskovatel a sprostý národ nevidí nikde ze strany cara nějakou obtíž pro sebe, všechno zlé přičítá obyčejně jen ouředníkům.

Abychom to, co by se snad mnohému podivné zdálo, lépe pochopili, zapotřebí bude rozličné stavy a části obyvatelů Ruska po sobě probrati. Dajíť se totiž pozorovati tyto nejpatrnější hlavní rozdíly v ruském obyvatelstvu: 1. národové neruští, podrobení, 2. ruské mužictvo, poddané rozličných pánů, 3. carští mužici, tj. svobodníci, 4. kupectvo, 5. duchovenstvo, 6. šlechta, 7. cizozemci.

Co se předně jiných, neruských národů dotýče, kteří v mocnářství ruském obývají a kterých jest velmi mnoho rozmanitých druhů, ti ovšem nemají pražádnou příčinu ke spokojenosti s ruskou vládou. Jsouť oni jak v národním, tak v politickém, tak náboženském ohledu poddaní a podrobení a všemožným způsobem se zrušují. Počet jejich jest ale v porovnání k počtu Rusů velmi nepatrný a skrze rozdrobení jejich co do původu kmenového i co do zeměpisného sídla nemohou býti nikdy Rusům nebezpeční, osud jejich neodvolatelný jest utonouti časem svým ve velikém moři ruského národu a při chytrých a energických prostředcích, kterých k tomu vláda ruská užívá, stane se porušení jejich v krátkém čase.

Lid poddaný ruský (mužici), jenž jest nejčtetnější stav, jest pravý nositel všech břemen a otrok v pravém smyslu toho slova, který se za peníze může kupovati a prodávati. Právě tento lid ale skoro nikde nepřijde dohromady s vládou a nemůže nikde cítiti obtíže od císaře, naopak vidí v císaři ještě ochrance svého proti pánům svým, proti šlechtě. Daně odvádí šlechtě, a co nejobtížnějšího jest, služba ve vojsku, i to před očima lidu poddaného nevaluje naň císař, nýbrž šlechta, poněvadž šlechtic ustanovuje ze svých poddaných ty, kteří do vojska odvedeni býti mají. Když se ale pováží, že Rusko posud jest vcelku málo obydleno, a přitom země úrodná, že tedy i nejchudší člověk má živobytí materiálně dobré (neznají kupř. ještě ani brambory co obyčejnou stravu, nýbrž záživnějších pokrmů užívají) a že dále člověk na nízkém stupni vzdělanosti jiných, vyšších potřeb ani nezná, když dále povážíme, že vcelku ruská šlechta nezachází tak krutě se svými poddanými, jako kupř. zacházela polská, že ruské obce mají na jejich okolnosti velmi dobré zřízení a samosprávu, a ačkoli jest moc vrchnosti dost neobmezená, přece již panuje jistá tradice, jisté starobylé obyčeje, proti kterým se ani vrchnost opíratí nemůže, musíme uznati, že nemůže pánovati v lidu tomto taková nespokojenost, jako se snad mohlo mysliti. Ostatně mají tyto vesnické obce v Rusích ještě zřízení staroslovanské, patriarchální a téměř komunistické: totiž každý dorostlý mužský spoluoud obce dostane stejný kus země, a kdyby se počet oudů (sousedů) zvětšil, stane se nové rozdělení země. Takovým způsobem má každý svou usedlost, která po jeho smrti zase obci připadne, a kdo se narodí, narodí se již také s usedlostí, kterou mu obec před dospělostí jeho odevdá. Není zde místo, abychom obšírněji rozkládali toto zajisté jinde ve světě neobyčejné zřízení obecní v jeho podrobnostech a v dalším provedení: dosti na tom, když z toho již řečeného každý pozoruje, že není v Rusích žádný taknazvaný proletariát.

Carští mužici, to jest obývající na statcích caru samému náležících a dle počtu skoro třetina všech ostatních mužiků, jsou nejstatnější část obyvatelstva. Poněvadž se v Rusích mezi osobními příjmy císařskými a mezi pokladnicí zemskou žádný

rozdíl nečiní, mají také i tito jen jedny daně, které jsou zároveň jejich povinnost vrchnosti i císaři. Tyto daně jsou, jako vůbec daně ruské, velmi mírné a neobtěžují dokonce lid tento, který užívá ve volného obecního zřízení, svobody obchodní a průmyslné (v Rusích jest svoboda průmyslu a každý může dle libosti své provozovati řemeslo a obchod, jaké chce) a nemaje nad sebou žádnou vrchnost kromě obyčejných státních úřadů, obyčejně jest zámožný, příčinnivý, pracovitý, a především velmi průmyslný. Nikde není pravá sociální teorie tak zdravě a užitečně do života uvedena jako právě v Rusích, a mnohý francouzský socialista, který vymýšlí podivné a nemotorné plány k provedení svého učení, mohl by se podívat do Rus, do země vlků a mrazů (jak on myslí), a uviděl by tam socialismus zdravý, pod křídly ruského orla v nejpěknějším rozkvětu, socialismus, pro který jej ve francouzské republice do vězení uvrhli. Uviděl by tam, jak celé vesnice vedle svého hospodářství, dle komunistických zásad rozděleného, zase dle socialistických zásad provozují fabričně (obyčejně v zimě) některé řemeslo. Jedni kupují zásoby materiálu, jiní dělají jedny částky, druzí jiné, ti tam zase jiné, až jest věc hotova, jiní je zase po světě na prodej roznášejí a o užitek se všichni dle zásluh dělí. Socialista francouzský uviděl by, kterak *artěle* (tak se jmenují v Rusích tyto socialistické průmyslové neb obchodní spolky) rozličných řemeslníků přejímají stavby, dělíce se společně o výdělek, kterak zas jiné artěle na celé léto se ke společné práci spojí, dohromady se po ten celý čas stravují a pak na zimu rozdělivše se o výdělek domů se navracují. Tak se uhybají spekulantům, aby jim do rukou nepadli a zpolovice zdarma pracovati nemuseli. Socialista francouzský viděl by *artěle* ruských obchodnických mládenců, kteří majíce společnou pokladnici sami ze sebe obchodníkům mládence k tomu, k čemu je potřebují, schopné dohazují, za jejich správnost a věrnost peněžitě stojí, kteří pak, když si svá léta odsloužili, od spolku pomoc dostávají, aby se mohli samostatně usaditi. Zkrátka nikde snad není viděti tolik praktičnosti ve spolčování a spolu tolik svobody k tomu (vyjmouc ovšem politické spolky) jako právě v Rusích a v žádné jiné zemi není

rozumný socialismus tak v životě jako právě tam. Právě ta svoboda a samostatnost obcí, která se v Rusích udržela, a ony živé zárodky moudrých a praktických sociálních zřízení prorokují Rusku velikou budoucnost v pozdějších letech.

Než uchýlil jsem se od předmětu a musím doložit, že kdo by si náležitě vyobrazil o stavích v Rusku dělali chtěl, musí sobě tyto carské mužiky mysliti asi jako u nás usedlé sousedy a řemeslníky, a mužiky vrchnostenské zas jako u nás služební, nádenický, žádnou usedlost nemající lid, jako asi nejchudší třídu vesnickou a městskou.* A v takovém pádu jest ovšem osud tohoto lidu v Rusích dle mého mínění lepší než u nás: mužik musí sice též pro svého pána pracovati jako u nás čeledín neb nádeník, avšak více času mu zbyde pro sebe než u nás, pak ale má pojistěnější živobytí, má svou usedlost, svůj vlastní domov, a jest, když odbyde svou práci pro pána, přece zase také sám svým pánem.

Skutečný měšťanský stav vlastně jsou, jak již praveno, carští mužici (svobodníci), oni totiž nemají kromě cara žádné vrchnosti nad sebou a jsou úplní pánové svého jmění a svého času a provozují také vedle orby silně průmysl, jsou též dosti zámožní.** Měšťanský stav podle jména jest v Rusích nový ještě a nevěšel téměř ani pořádně do života, neboť dříve se v Rusích neznaly jiné stavy než mužik (nevolník), kupec, kněz a dvoranín (šlechta). Teprva v novějších časech provedeny jsou strany císařských mužiků takové reformy, které z nich učinily stav prostřední, rovný nižšímu měšťanstvu, takže nyní obyvatelé měst

* Sluší totiž věděti, že mezi ruskými mužiky není již žádný rozdíl stavů, jako kupř. u nás bylo ve vsích ještě za časů poddanstva, totiž sedláci, půl-, čtvrtlánici, domkáři, chalupníci, podruhové a konečně čeledínové. V Rusích jsou vrchnostensší mužici již poslední stav a jsou si mezi sebou zcela rovni.

** Když se některého takového svobodníka, carského mužika, kteří se obychejně v kroji od jiných nerozeznávají, zeptáš, jako jest v Rusích obyčej: „Čí jsi, jak se jmenuje tvůj pán?“ — odpoví s hrdým úsměchem: „Gospodina Romanova,“ (pana Romanova, příjmění císařské rodiny ruské, jako u nás Habsburk), kterýmžto žertem dává hrdě s libostí na srozuměnou, že vrchnosti nemá a že svobodník jest.

(tak nazvaní *měšťanině*) s těmito svobodníky a s kupci dohromady střední stav tvoří.

Kupcové ruští ještě posud jsou jako nějaký způsob kasty a jsou obyčejně velmi zámožní, neboť obchody jsou tam jistě velmi znamenité a výnosné. (Židé nesmějí se v Rusích zdržovati, vyjmouce země k bývalému Království polskému náležející.) Tito Rusové vyznamenávají se proti obyčejům v jiných zemích zvláště svým patriotismem a nesmírnou obětavostí pro všeobecné jak státní, tak i církevní dobré.

Duchovenstvo, jsouc naskrze ženaté, tvoří však též uzavřenou kastu, jest zcela podřízeno moci carské, neboť car jest spolu jako papež řeckoslovanské církve. Kromě toho v nejnovější době vládá naskrze to provádí, aby kněžstvo bylo placeno z důchodů státních, a ustanovila také slušné platy, kdežto dříve byla výživa kněžstva jen chatrná. Z toho se dá posouditi, jak dalece se kněžstvo drží a držeti musí cara, a není snad nikde jinde příkladu, aby absolutismus světské vlády tak chytře a s takovým prospěchem byl použil církve ke své podpoře, ke svému užitku jako v Rusích, a může se říci, sprostý člověk skutečně drží cara za plnomocníka božího na zemi. — Ostatně až posud nestálo v Rusích kněžstvo na takovém stupni občanském jako kupř. u nás, nýbrž na mnohem nižším, a náleží i stran vzdělání, i stran váženosti jenom k nižším stavům, vyjmouc ovšem vyšší důstojenstva.

Šlechta má ovšem veliké přednosti, avšak jest proto snesitelnější, že není dědičnou* ani žádnou uzavřenou kastou; šlechticem se stane každý, kdo jistého stupně buď v civilní, nebo vojenské státní službě dojde, a sice tak, že již každý oficír a každý student na vysokých školách jest šlechtic, takže ovšem jest snadno šlechtictví dojíti. Může se tedy říci, že v Rusích šlechty v našem smyslu ani žádné není. Šlechta obsahuje v sobě spolu celou tak nazvanou inteligenci a dá se dělit na tři hlavní druhy,

* Šlechtictví přejde jen z otce na syna, vnuk šlechtice, to jest třetí koleno, musí sobě ale zase šlechtictví a právo z něho pocházející vysloužiti, čímž Petr Veliký chtěl přinutiti šlechtu (bojary staré) k službám státním.

totiž ouřednictvo civilní, vojenské důstojnictvo a *paměštíky* (majitele panství).

Ouřednictvo civilní bohužel jest vlastně obyčejně pravá metla faraonská a můžeme je nazvati skutečně největší bolestí ruské říše. Jsou to jedním slovem pravé pijavice a jméno *činovník* (úředník) má již v sobě u ostatního lidu jakýsi přízvuk, jako by řekl zloděj. Ne snad jako by nebylo i mnoho dobrých a svědomitých, ale ti jsou v mnohém ohledu přece jen výjimky. Mají také civilní ouředníci obyčejně velmi malé platy, někteří skoro jen několik zlatých, až k neuvěření, a proto jsou již téměř na nepravé a nepoctivé výdělky odkázáni, a běda tomu, kdo má v úřadě co dělat, vlastně běda jeho kapse! Avšak i to neškodí vlastně caru a vládě v očích lidu: kdyby měli úředníci dostávat větší platy, musely by být také větší daně, a tak tedy lid nejsa stísněn daněmi, říká: „Ó, což císař a vláda, ti jsou hodní, ale ti úředníci, ti nás okrádají.“ Císař ovšem musí o tom vědět, že sobě jeho úředníci sami od lidu vydírat musí to, co se jim k živobytí nedostává, ale přitom dovolí sem tam ruská cenzura proti úředníkům hodně ostře psát,* a dost na tom, jen když císař zůstane hezký, ať si pak proti úředníkům trochu lid pohubuje. — Že jest ostatně civilní ouřednictvo císaři slepě oddáno, nepotřebujeme snad ani doložiti.

Důstojnictvo vojenské jest již zcela jiného druhu. Od důstojníků jiných vojsk dělí se hlavně tím, že největší část ruských důstojníků jsou lidé samostatní, kteří majíce své vlastní statky neslouží za mzdu, nýbrž jen několik let pro zkušenou a pro to, aby si jistou hodnost vysloužili, načež obyčejně ze služby vystupují a na svých statcích co poměšníci žijí. Důstojnictvo ruské jest vcelku nejvíce vážený stav v zemi a jest vcelku vzdělané i svobodomyšlné a způsobů vlídných, nedělic se dle obyčeje v některých jiných zemích co zvláštní kasta od ostatních spoluobčanů. Ostatně jest chování ruského důstojnictva ještě z časů války uherské u nás v dobré paměti, a nepotřebujeme tedy dále

* To, co kupř. Gogol o úřednících ruských vydal, nebylo by se nikdy smělo v Rakousích tisknout.

slov šířiti. Ačkoli subordinance vojenská jest velmi přísná, přece s vojskem zacházejí důstojníci ruští mnohem srdečněji než kdekoli jinde, a může se zas naopak říci, že také od strany vojska jest veliká oddanost a srdečnost k oficírům. Ostatně se v Rusích nepozoruje nikde nějaká nenávisť mezi vojskem a lidem: lid miluje a váží si vojáka a voják nepovažuje se za nic lepšího a vyššího, než jsou jiní občané, a co zvláště jest výborná vlastnost vojska ruského, patriotismus, vědomí ruské a soucit pro čest a slávu svého národu. Mnozí evropejšti křiklounové ani o tom nevědí, kterak právě oni sami upevňují moc cara a jsou příčinou, že se uzavírá srdce každého Rusa a zatvrzuje proti celé ostatní Evropě. Neboť jest známo, že se ve všech evropejských zemích, a zvlášt u Němců, ustavičně jen jak v knihách, tak v novinách při každé příležitosti ruský národ tupí a zlehčuje; ruská vláda, které se veliká chytrost upříti nemůže, nechává tato zlehčování zase v ruských časopisech překládati, a můžeme si pomyslit a vysvětlit, s jakou nenávisť a mrzutostí hledí pak Rus na ostatní Evropu, od které neslyší nikdy o sobě nic než potupu, opovržení a zostuzování. Že tento cit Rusů proti Evropě car dovede ke svému prospěchu použití, kdo by o tom pochyboval! „Za každý ten potupný článek rozboříme vám časem svým jedno město a za každou potupnou knihu vezmeme vám jednu provincii!“ slyšel jsem po přečtení takových nadávek v hostinci se zapálenou myslí vykřiknouti jednoho ruského důstojníka.

Šlechta usedlá (poměštici) jest velmi četná, neboť nejsou v Rusích majoráty obyčejné a statky se dělí, a největší část statků šlechtických pozůstává jen z jedné vsi. Každý ouředník i ouředníček hledí si nakopiti za čas svého vezírství malý kapitálek, aby si mohl nějakou, třeba sebemenší vesničku s několika poddanými koupiti a konec svého živobyťi co ruský bárin (pán) na svém statku strávit. Že nemá tato šlechta žádnou příčinu býti nespokojena se svým osudem a že se jí nejlépe vede pod absolutní vládou, nepotřebujeme ovšem ani dokazovat. Přece však právě v ní jest jediná výdatná, ovšem jen tichá opozice proti absolutismu, a jisto jest, že zrovna od ní ve spojení s důstojnictvem vojenským časem svým vyjde proměna ruské

vlády. Kdy tento čas nastane, nedá se ovšem napřed vypočítati, nemyslím však, že by to bylo dříve než za 30–50 let možná, leč by se nějaké neobyčejné věci přihodily. A kdyby se i dříve nějaká taková proměna stala, nemyslím, že by mohla býti stálá, a pochybuji, že by také byla opravdu k prospěchu ruského národu.

Mýlil by se také velice ten, kdo by myslel, že *cizinci* v Rusích obývající, kterých jest velmi mnoho a ode všech evropských národů, nejvíce Němců, zvláště přispívají k rozšíření tam svobodomyšlného a proticarského smýšlení. Naopak se musí vyznati, že největší část z nich jsou lidé velmi sprostého a výdělkářského smýšlení, kteří se před každou kopejkou, před každým grošem již odzdaleka klaní a jen proto do Rus přišli, aby si kapsy brzy a hodně nahnati mohli. Od takových lidí ale ještě vyšlo ve světě málo liberálnosti. Cizinci tito jsou velmi často nejhorší nástroje absolutismu, tak kupř. jsou cizozemští důstojníci a generálové právě nejpodlejší a nejslužebnější, což platí v rovné míře o ouřednicích atd.

Probravše tyto rozličné třídy ruského obecnstva, mohli jsme se přesvědčiti, jak mnoho jest mezi nimi živlů revolučních a proticarských. Viděli jsme, že posud velmi málo.

Řekne ale někdo: Před nedávným časem prozrazeno jest v Petrohradě spiknutí, a což Poláci, také-li oni nemyslí na povstání proti caru? — Co se prvního týče, nebude moci arcí nikdo zameziti, aby několik starých a mladých dětí, slyšíce o revolucích v celém světě, již z pouhého opičáctví také nějakou doma míti nechtělo, umějíce sobě málo vypočítati a nestarajíce se ani tuze o to, jestli se podaří. Ostatně neupírám, že by se tak nazvaná palácová revoluce, skrze kterou též Mikuláš Pavlovič přišel na trůn místo Konstantina, každou chvíli podařiti mohla; nemluví zde ale o revoluci, která by místo jednoho despoty druhého na trůn přivedla, nýbrž o revoluci proti despotismu.

Co se však Poláků týče, ti jsou nyní ruské vládě málo nebezpeční, začež mají Poláci co děkovat papežské kurii a jezovitům. Větší část těch zemí, které z pozůstalosti bývalého Království polského připadly Rusům, jest obydlena od Rusínů, vyznavačů řeckoslovanského křesťanství. Ti byli za časů polské vlády

od jezuitů a neapoštolských hierarchických biskupů všelikým, i ukrutným a nepoctivým způsobem pod vládu římského papeže (k unii) přivedeni. Historie nám vypravuje strašlivé věci, kterých se dopustila polská vláda ve své od jezuitů zakořeněné papežskohierarchické protikřesťanské zaslepenosti proti Rusínům a jejich víře. Nyní pod ruskou vládou jest ale zase jejich stará a jim velmi milá víra panující, a Rusíni považují tedy připadnutí své k Rusku za osvobození od polskojezovitského pronásledování. — Avšak i sedláci polští v taknazvaném kongresovém, tj. vlastním království nebudou se pozdvihovat proti Rusům ještě tak brzy; polská šlechta zacházela vždy z větší části velmi špatně se sedlákem, a toho uměl chytrý ruský despotismus ke svému prospěchu proti Polákům dobře použítí, podporuje všemožně sedláka proti šlechtě a získaje si tím tak důvěru toho lidu, že nyní praví: „Wolem Moskala jak pana.“ (Raději mám Rusa než naši šlechtu.) Proto si také Poláci v novějších časech ani netroufali v Rusku povstati.

Doufám ostatně, že nikdo čtoucí tento můj článek nebude mi tak špatně rozuměti, aby myslil, že zastávám a chválím ruskou despocii. Účel můj zajisté byl jenom ten, abych ukázal, jak marné jsou naděje, jak špatně jsou vypočítány plány těch, kteří již blízkou konstituci v Rusích prorokují a na to se při krocích svých politických spoléhají. Vždy však jest při každém politickém jednání hlavní základ dobré znání okolností.

Nechci zde vyváděti žádné další politické následky z toho a žádná pravidla pro naše jednání, leč jako jedno jednání, ale velmi důležité, a sice vyjádření jednoho Jihoslovana: „Jsem nepřítel a protivník vší despocie a budu až do poslední krůpěje potu hájiti konstituci; ale kdybych se despocie nikterak již uvarovati nemohl, jest mi ruská despocie nejmilejší.“

BRIXENSKÉ SKLADBY

klasická díla v tržní České knižnice
www.kniznice.cz
spolehlivém vydání

Křest svatého Vladimíra

Legenda z historie ruské

ZPĚV I.

Perun a Vladimír

Vladimír cár na svůj svátek,
když seděl na trůnu,
poslal drába s vyřízením
k bohovi Perunu.

„Hřmi, Perune, na můj svátek
místo kanonády,
škoda prachu, dost ho padne
v bitvách u armády.

Hřmi, Perune, na můj svátek
místo kanonády,
pak si přijdi se mnou vypít
šálek čokolády.“ —

Pan dráb přišel k Perunovic,
zatloukl na vrata,
děvečky se hnedle zeptal,
doma-li pantáta.

„Doma, doma, pane drábe,
ve veliké chatě,
sedí s jehlou na pekýlku,
zašívá si katě.“

„Vzkazuje vás, pantatínku,
cár náš pozdravovat,
máte prej mu k tomu svátku
drobet zabubnovat.“

Jak to přeslech tatík Perun,
hnedle čelo svařtil,
skočil z kamen na lavici,
kaťmi o zem praštil:

„Raděj pásat husy ve vsi,
po bahnách se ploužit,
než u toho Vladimíra
zde za boha sloužit.

Málo platu, služba těžká,
nikdy konec práce,
ještě bych mu měl vyvádět
ve svátek regrace?

Tuhle při poslední bouřce,
při té blýskavici,
beztoho jsem si propálil
celou nohavici!

Málo platu, málo športlí,
málo deputátu!
Nemohu si špendýrovat
oleje k salátu!

Pečínku jenom ve svátek,
vodu musím píti,
sotva jsem se na tu službu
mohl oženiti.

Beztoho mne větším dílem
živí jen kondice,
šstudentům hodiny dávat
musím ve fyzice.

Kdyby od selek nekáplo
trochu akcidence,
ani v neděli bych nemoh
přičuchnout k pálence!

Pro nic za nic robotovat —
nevěděl bych věru,
na tu jeho čokoládu,
že mu na ni seru!

Cár necár, svátek nesvátek,
že mi všechno rovno,
ne a ne a nebudu hřmít,
co z toho mám? Hovno!“ —

Dráb stál celý zkoprnělý
jako kapr v žitě:
„Pamatujte se, pantáto,
copak to mluvíte?“

Já jsem taky jen služebník,
každý zná své meze,
kdybych to vyřídil cáru,
co se na vás sveze?“ —

Ale Perun, jak byl v ráži,
sáhnul pod lavici
a vytáh na pana drába
tu svou hromovnici.

Dráb se dlouho nezdržoval,
hledal honem díru
a hned běžel jak s keserem
k círu Vladimíru:

„Jdu Vašemu Veličenstvu
slušně vomeldovat,
že se to, co mluvil Perun,
stydím opakovat.

Nechce hřmít a osopil se
na mne jak na čubu,
nectně s Vaším Veličenstvem
vypláchnul si hubu.

Ať si tu svou čokoládu
cár prej sám sežere,
a že on na celou službu
s odpuštěním sere;

že je círův svátek a prd
s odpuštěním rovno,
že je mu po celém círu
s odpuštěním hovno!“ — —

Jak uslyšel Vladimír cír
tohle grobiánstvo,
plivnul na zem, zasakroval,
a s ním všechno panstvo.

Poslal čtyry policajty
k bohovi Perunu:
„Přiveďte ho, grobiána,
ku círskému trůnu!“

A když vyšli policajti,
pískl na ně oknem:
„Hej, nechte to až do zejtrka,
my v suchu nezmoknem.

Nebudu si s grobiánem
dneska kazit svátek,
však mu zejtra uši natřem,
vratte se nazpátek.

Však my se ho o ty jeho
hromy neprosíme,
pokud máme své kanony,
sami si zahřmíme!“

Poslal flügeladjutanta
pro dvě baterie,
ať bouchají při tabuli,
když se zdraví pije.

Jedli, pili, hodovali,
hrály jim muziky,
ministři si popouštěli
u kalhot knoflíky.

Pili pivo, pili víno,
jedli z masa, z těsta,
nejednomu oficíru
pukla z toho vesta.

Vejskali a tancovali
okolo pilířů,
bim! bam! bum! špunty lítaly
z flašek a z mořdířů.

Kdo při tom byl, ten se opil,
blaze, braši, tomu,
v noci je pak s výslužkami
roznášeli domů.

Konec prvního zpěvu

ZPĚV II.

Hospodářství

Jedna hora vysoká je
a druhá je nízká,
kdo nemá své muzikanty,
na hubu si píská.

Když hýřili, stolovali
u cárského dvoru,
ten celý den byl bůh Perun
v mrzutém humoru.

„Kdo jaktěživ bohem nebyl,
zkusil ještě málo,
není to tak lehký život,
jako by se zdálo.

Ráno vstane, do snídaně
musí rosou kropit,
měsíčka zavřít do chlívka,
potom v slunci topit.

Dříve čerty, noční duchy
strčit do pytlíka
a hvězdičky puť, tu, tu, tu
svolat do kurníka.

Každý ptáček, každý brouček,
slon až do komára
má hned ráno nasypáno
z božího špejchara.

A když potom lidi vstanou,
to je teprv správa!
Někdy nevím samým křikem,
kde mi stojí hlava.

Ten, kdo nikdy neměl v uchu
vosy a brabence,
neví, co je Perunova
ranní audience.

To je křiku a modlení,
až mně uši brní:
ten zpívá, ten šepce, vzdychá,
ten zas žalmý frní.

A co všechno na mně chtějí,
nelze vyjmenovat,
zbláznil bych se, kdybych si to
chtěl jen pamatovat.

Ten chce zdraví, ta chce děti,
ten nemá co jísti,
ti zas, abych nedovolil
ve fabrikách přísti.

Ten mne prosí, bych mu hlídal
louky a osení,
ten zas chce, abych pomáhal
krávě při telení.

Jeden sedlák prosí o dešť,
zasíl kousek lenu,
druhý prosí hezké časy,
by měl sucho k senu.

Ten chce zimu, ten chce teplo,
ten zas časy jiné,
jeden chce mít žito drahé
a druhý laciné.

Že jsem stvořil staré báby,
to mne nejvíc mrzí,
nepřestanou-li mne soužit,
zahladím je brzy.

Hrom ať do nich! Abych neklel,
zdržet se nemohu!
Když jí koza málo dojí,
běží k pánubohu.

Sám se žádný starat nechce,
o všechno se modlí,
jako by měl každý boha
jen pro své pohodlí.

Tomu sušit, tomu močit,
tomu pole hnojit,
dřív si, prase, zdraví zkazil,
potom ho mám zhojit!

Ta mne moří ve dne v noci,
ráda by se vdala,
ten se modlí, by Morena
jeho ženu vzala.

Ten chce výhru z loterie,
špendáže mi nosí,
a co jsou asekurace,
též o oheň prosí!

Ó, vy šelmy, kdybych nebyl
příliš dobrotivý,
zmačkal bych vás na povidla
jako shnilé slivy!“ — — —

Šňup si zlostí halického,
jak z mořdíře kýchnul:
to zahřmělo, zablejsklo se,
dešť na zem vyšpláchnul.

Věru, Vašku, bohem býti,
to žádný špás není;
Brixen, ten je proti tomu
ještě vyražení! —

Pozdě v noci, když utich svět
a lid přestal bouřit,
chtěl si Perun usoužený
dýmčíčku vykourit.

Když si Šíráz tumbekia
cpal do nargilie,
tu mu začla Perunice
držet litanie.

„Však jsem já dobře slyšela
za dveřmi skrz škvíru,
co jsi vzkázal po drábovi
cáru Vladimíru.

Nezačínej si jen s cárem,
to já pořád říkám,
že to se svou opozicí
nepřivedeš nikam.

Každému do očí řekneš,
co máš na jazyku,
a děláš si nepřátele,
nemáš politiku.“

A když žena po celý den
bručí jen a štěká,
och, to musí z kůže vyhnat
boha i člověka.

Ach, Perune, Perunečku,
lituju tě tuze:
zejtra na tě teprv čeká
přežalostná chůze!

Oj, Perune přenešťastný,
kam jsi myslil, brachu,
hanět cára, svého pána,
a to bezé strachu?

Oj, Perune, kam jsi myslil,
přenešťastné bůže?
Utec, utec, jak tě chytanou,
nic ti nepomůže!

Konec druhého zpěvu

ZPĚV III.
Vojenský soud

Bože, kým jsem policajtem,
to je vyrazení,
koho chce, toho si chytne
a dá do vězení.

Každý si ho musí vážit;
kdo naň zaškaredí,
pro urážku policajta
ve štokhauzu sedí.

Ctěte, hoši, policajty!
Ouvej, jak to bolí!
Stát vyplácí krejčím metlou,
ale ševcům holí.

Slyšte, lidi, pro výstrahu
mé smutné zpívání,
že se proti policajtům
sám bůh neubrání.

Už ho vedou svázaného,
všechno ve mně hrká!
Dva ho táhnou za ramena,
jeden vzadu strká.

„Jenom mne po humnech veďte,
však já s vámi pudu,
nedělejte mi ve městě
veřejnou ostudu!“

Ale na humnech u strouhy
paní Perunice
zapírala Peruňátku
něco na sukničce.

Jak poznala svého pána,
hned se s hrozným křikem
na pochopy obořila
mokrým lavičnickem.

Ale Perun, dobrotisko,
sám ji napomíná:
„Schovej, ženo, meč do pochvy,
přišla má hodina!“ —

Policajti s Perunicí
na humnech se vadí,
u dvora se zákoníci
o Peruna radí.

A již Perun upoutaný
v šatlavě nocuje,
juristům se z paragrafů
žádný nešíkuje.

Neboť ten, kdo zákony dál,
neměl ani zdání,
že cár vezme někdy boha
do vyšetřování.

Ráno přišla apelace
k círu celá bledá,
že se proti Perunovi
zákon najít nedá.

Cár se na ně zle osopil,
řek jim, že jsou osli,
poslal hned pro vojenský soud
do kasáren posly.

Vojenský soud, to je samec,
soudí, jen se práší:
on má všechny paragrafy
v jedné patrontaši.

Vojenský soud na civilní
dívá se zvysoka,
nesoudí podle zákonů,
všechno jen od oka.

Vojenský soud má žaludek
zdravý jako štika:
nevinného na komando
stráví jak viníka.

Vojenský soud zničehonic,
jako ňáký tvůrce,
nález právně potvrzený
měl jako na šňůrce:

že dle vyšlé proklamace
komandujícího
a dle „ostatních zákonů“
svodu hrdelního

pro urážku první třídy
Jeho Veličenství,
pro vzpouru, nemravné řeči,
pro neposlušenství

Perun bůh jest odsouzený
k provazu dle práva,
že však k utopení v Dněpru
milost se mu dává;

bude ale pro výstrahu
neposlušné chase
vlečen k řece po ulicích
na konském ocase. —

Právě jeden žurnalista
seděl také v díře,
protože se bohu rouhal
a psal proti víře;

soud jej odsoudil, použiv
té příležitosti,
k stejnému trestu s Perunem
kvůli nestrannosti.

Konec třetího zpěvu

ZPĚV IV.

Testament Perunův

Poslyšte, milí křesťané,
tu smutnou novinu,
jak dokonal slovanský bůh
poslední hodinu.

Kdo máš tuze měkké srdce,
zacpi sobě uši
a pomodli se otčenáš
za ubohou duši.

Privázali ho za nohy
na ocas kobyle,
blátem, kamením ho vlekli,
přežalostná chvíle!

Za ním toho novináře,
ouvej, ouvej, ach, ach,
šmejkal po bříše nelidsky
na ocase valach.

Tak je ti cárští katané
ukrutně mučili,
všechny louže po Kyjevě
s nimi vysmejčili.

Když jsou je přivlekli k řece
celé plné bláta,
kati je tam utopili
jak slepá štěňata.

Umřeli jsou bez zpovědi
jako lutriáni,
jenom poslední jim dali
blátem pomazání.

Já jsem sice při tom nebyl,
čet jsem to jen v plátku,
který o tom sepsal Nestor
vnukům na památku. —

„Tak to chodí na tom světě,
každou chvíli jinak,
dneska ctí tě za svatého,
zejtra budeš sviňák!

Dnes vám, bozi, vy ubozí,
kadidlo lid pálí;
a zejtra vás jako smetí
v kalužinách válí.

Dělají si nové bohy
dle svého pohodlí,
koho včera oběsili,
k tomu se dnes modlí.

Všechno jest na světě marné,
i království boží —
všechno hyne a pomine
jako špatné zboží.

Jenom cáři, samovláda
a takové sloty
potrvají věčně věkův
jak juchtové boty!“

Tak měl Perun, když ho vlekli,
rezonýrovati,
slyšel jsem to, a jak koupím,
musím prodávati.

Sám bych si to nevymyslíl,
třeba bych to věděl,
dobře já vím, že bych za to
na Špimberku seděl.

Na Špimberku, na Kufsteine
mnoho pokojíků:
„Bože, zachovej nám krále!“
to je zpěv slavičků. —

Važ si všeho, milý synu,
co na trůnu sedí,
na ponížené dušinky
cár milostně hledí.

Kdo ctí cára a je vávra,
může něčím býti,
kdo nechválí, bude věčně
jenom vodu píti.

Konec čtvrtého zpěvu

ZPĚV V.

Bezbožnost v Rusích

Tak se z maličké příčiny
stala velká mela:
ruský národ neměl boha,
církev ovdověla.

Nám by byla lehká pomoc,
toť je stará vesta!

Teď již umí každý kaplan
dělat bohy z těsta.

Ale Rusi o těch kumstech
ještě nevěděli,
když si boha utopili,
žádného neměli.

Počali se všichni báti
strašlivých následků,
neb žádný nic takového
neslyšel od předků! —

Ale svět je pořád stejný,
lidé ho nezmění:
plivni si stokrát do moře,
ono se nezpění.

Tak i v Rusku bez Peruna
ve starém pořádku
běžela světská mašina
jak na kolovrátku.

Staří lidé umírali,
děti se rodily,
hodní lidé pracovali
a ochlasti pili.

Hrušky zrály o Jakubě
a na podzim švestky,
když se hodně vypršelo,
bylo zase hezky.

Slunce svítilo jen ve dne,
měsíc jenom v noci,
v letě bylo císaři horko
při vší jeho moci.

Žito se muselo síti,
tráva rostla sama,
šlechta pracovala hubou,
sedláci rukama.

Kdo zaplatil, měl u pánů
všudy dobrou přízeň,
hlad si zaháněli jídlem,
ale pitím žízeň.

Všechny řeky byly mokré
a kamení tvrdé,
chalupnice hubovaly,
že jsou selky hrdé.

Šlechtic neobcoval s mužským
měšťanského rodu,
ale šenkýři míchali
přec do piva vodu.

Mladí lidé pospíchali,
staří šli pomalu,
na každou špetku radosti
přišla špetka žalu.

Kdo měl málo, tomu braly
velké pijavice,
moudrých lidí bylo málo,
ale hloupých více.

Kdo byl taškář za Peruna,
taškařil zas dále,
a kdo byl poctivá duše,
dřev byl neustále.

Neboť svět jest pořád stejný,
lidé ho nezmění,
plivni si stokrát do moře,
ono se nezpění.

Tak i v Rusku bez Peruna
ve starém pořádku
běžela světská mašina
jak na kolovrátku.

Ale církevní mašina,
ta se zarazila,
neboť kněžům u pytlíku
zařata jest žíla.

Sedlák, ten jest odjakživa
vychytralý kvítek,
hned si z toho utopení
vyhlídli užitek.

Přestali desátky dávat,
také na modlení,
ani štolu, ani na mše,
když prej pánbůh není.

Na ofěry nechodili,
při funusech ticho:
kostelníci mřeli hladem,
kněžům splasklo břicho. —

Tu hned tekla krev z obrazů,
děly se zázraky:
čistá panna porodila
čtyry mladé draky.

Báby viděly znamení
na nebi a všude:
prodávaly staré sukně,
že soudný den bude.

Báby viděly znamení
na nebi a v dírách,
slyšely potopu světa
hučet ve všech škvírách.

Po svatbě se narodilo
dítě za čtvrt léta:
kupujte, lidi, měchejře
na potopu světa!

Konec pátého zpěvu

ZPĚV VI.
Audience

Seděl Vladimír na trůnu
ve své rezidenci,
dával podle obyčeje
velkou audienci.

Houf ministrů, tajných radů,
dvorních kavalírů,
stáli „richt euch“ okolo něj
jak hrušky v špalíru.

Před nimi s ohnutým hřbetem,
s poníženou tváří
klečeli v slušném respektu
páni sekretáři.

Pero v ruce, na knoflíku
ingoust ve flaštičce
a na zádech přivázaný
pytel na petice.

A vzadu si žandarmové,
cárští výplatníci,
přistrojili pro příhodu
dubovou lavici.

A na rovině před trůnem
zkroušeně a tiše
petenti, věrní poddaní,
leželi na břiše.

Tenkrát byla audience
nadobyčej hlučná,
neb se z celé ruské říše
sešla církev tučná.

Totíž popi, diákoni,
kantoři, zvoníci,
biskupi, svíčkové báby,
také kostelníci.

S nimi ostatní drabanti,
hrobaři, kalkanti,
zpěváci a muzikanti,
kluci ministranti. —

Sotva dal tambor znamení,
tak jak se to sluší,
že cár ráčil otevřít
Své Vysoké uši,

všichni boží služebníci
spustili moldánky,
vzdychali a naříkali
jak staré cikánky.

Totíž popi, diákoni,
kantoři, zvoníci,
biskupi, svíčkové báby,
také kostelníci;

s nimi ostatní drabanti,
hrobaři, kalkanti,
zpěváci a muzikanti,
kluci ministranti.

„Co vám chybí?“ táže se cár
pod svým baldachýnem;
oni všichni jedním hrdlem:
„Hynem, pane, hynem!“

Celé popstvo předstoupilo
k císaři s deputací,
jeden držel ve jménu všech
takovou oraci:

„Veliký jest Vladimír císař!
Svatá vůle jeho;
kdyžs nám zabil pána boha,
opatř nám jiného!

Nám je pánbůh jako pánbůh,
jenom když je nahý,
abysme s ním udrželi
v respektu sedláky.

U těch bude všechna kázeň
brzy dým a pára,
nebudou se mít u koho
modlití za císaře.

Někdo musí nad sedláky
rachotit hromem:
bez boha neobstojíme,
jen jiného honem!“

Toť se ví, že způsobila
ta argumentace
v Jeho Císařském Veličenstvu
velké alterace.

Měť jak všichni potentáti
srdce měkké tuze,
nebyl by mohl, chudinka,
zabít ani kůře:

„Milostivé vám, mí věrní,
dávám propuštění:
vaši žádost hodlám vzíti
v zralé uvážení!“

Konec šestého zpěvu

ZPĚV VII.

Ministerská rada

Večír ministři seděli
v tajném kabinetě,
tenkrát byl bůh proti zvyku
první na tapetě.

V hlavní věci byli všichni
stejného mínění:
bez boha se sprostým lidem
není k vydržení.

Ale v dalších podrobnostech
tu mezi dvořany
byly jako skoro všude
dvě rozličné strany.

Nová škola chce jen vždycky
licitace s pachtem;
stará škola zase chválí
služby s deputátem.

Pan ministr vnitřních věcí
pravil: „Páni bratři!
Ohlašme konkurz v novinách,
tak jak se to patří.

Ať se náležitou cestou
hlásí kandidáti,
pak si dle kvalifikace
může cár vybrati.“

Zahraniční ministr prál,
že by dobře bylo,
kdyby se to v cizích listech
taky ohlásilo.

Neboť beztoho že není
při tom obsazení
na žádného domácího
ani pomyšlení.

„Jenom žádného nováčka!
Vždyť jest starších dosti,
dobře renomírovaných,
zvláště v praktičnosti.

Těž se nesmí pro čest země
na pár rublů hledět,
když již jednou o tom budou
cizozemci vědět.“

Ale finanční ministři
špinavá jsou nace;
ten chtěl, aby se veřejná
svedla licitace.

A kdo bude ze všech nejmíň
za svou práci žádat,
tomu se má bez ohledu
tato služba zadat;

vymínit si však, že z chrámů
všechno stříbro, zlato
bude vždy v pádu potřeby
do mincovny vzato.

Pak ať drží kurz papírů
vždy aspoň al pari —
to je hlavní, a ostatek
všechno láry fáry. —

Staveb ministr připomněl,
by si přispíšili
a zatím něco klášterů
v kasárny změnili,

než se místo zas obsadí;
aby takto círu
aspoň něco zas přirostlo
v tom interkaláru.

Pan ministr práv přisadil:
„Moje jest výmínka,
by se veřejně v novinách
o tom stala zmínka,

že se nový bůh kontraktně
zavazuje k tomu,
každou falešnou přísahu
trestat porcí hromu.

Neb se teď již každý všivák
řídít chce dle círa,
lhát, přísahat a dělat si
ze soudů kašpara!“

Ministr osvěty divný
plán měl pohotově,
aby se ta božská živnost
ponechala vdově.

Že si může na svou ruku
přibrat tovaryše,
šikovného jezovitu
anebo derviše.

Že to bude lacinější
a v dobrém pořádku,
neb on sám že jim přispěje
radou na počátku. —

Přítom však byl potutelné
církevní plemeno,
myslil, že to sám povede
na vdovino jméno.

Ministr vojenský pravil:
„Co dovede bůže,
každý starý generál to
taky zastat může.

Zvyklý na subordinací
bude círa ctíti,
eráru se může přítom
penze ušetřiti.

Ze všech nejlíp by to trefil
maršál Komispetr,
pouštět hrůzu na sedláky,
na to on je metr.

Pro jistotu se mu může
ňáký literátus,
chlapík v peře vycvičený,
přidati ad latus.

Tak přivedem kněžstvo s vojskem
k jednomu komandu,
zorganizujeme přísněj
tu církevní bandu.“ —

Pan ministr policejní
beze všeho křiku
podal písemně své votum
v zavřeném paklíku.

Policie jako kočky
ráda potmě chodí,
v jasném světle veřejnosti
nerada se brodí.

Ač své votum zapečetil,
přece bych se vsadil,
že uhodnu, co on asi
tajně círu radil.

Jistě zpověď, jezovity,
očistec, latinu,
pokoru a trpělivost
při chlebě a vínu;

kousek nebe na udici,
pár volavých svatých,
všechna moc pochází shůry,
pluk čertů rohatých.

Konec sedmého zpěvu

ZPĚV VIII.

Kamarila

Jako u všech potentátů,
tak i v Rusku byla
mocnější než ministerstvo
dvorní kamarila.

Zachovej nám, pane bože,
Frantu Šumavského,
že je každá kamarila
pohlaví ženského.

Vladimír byl ještě k tomu
puncto sexti štvanec,
jako lev královal mužům
a ženským co kanec.

Jednu ženu měl Normanku
a jednu Řekyni,
dvě měl Češky, že jsou hezky,
jednu Bulharyni.

A metresek jako pecek,
tři sta v Bělehradě,
dvě stě v sele Berestově,
tři sta v Vyšehradě.

Ještě kromě těch kasáren
leckdes filiálku:
kacik v Hessen-Kasslu nemá
tolik kafešálků!

A teď ještě tetky, matky
k nim přiadýrovat,
pak to s jejich zповědníky
multiplicírovat:

Ó, to byla kamarila
jako Čimborazo!
Senát vždycky pohotově
jak u rasa maso.

Ó, to bylo kandidátů,
to bylo protekcí:
tu cár, co jest topit bohy,
dostal teprv lekcí.

Všechny na něj dorážely,
každá jinak mlela,
málem by už byla cáru
hlava zšedivěla. —

Večír, když mu Mates lokaj
přišel zouvat boty,
začal si cár stěžovati
na ty své trampoty.

Starý Mates, ten byl ve všem
cárův hlavní rádce,
ministry i kamarilu
vodil na oprátce.

„Ach, Matýsku, Matýsečku,
hleď mne toho zbavit,
já chudák s těmi ženskými
nic nemohu spravit!“ —

Mates, jak jen cár byl svlečen
a v posteli ležel,
do redakce vládních novin
s botma v ruce běžel.

Tam jim cosi diktýroval
s botama pod paží:
„Nebude-li to tam zejtra,
cár vám vousy zpraží!“ —

Druhý den pak celý Kyjov
divil se nemálo,
když v úřední části novin
velkým písmem stálo:

„V jménu Jeho Veličenstva
cára Vladimíra
na prázdnou prebendu božskou
konkurz se otvírá.

Výmínky a bližší zprávy,
to kandidátovi
ministerstvo policejní
na doptávku poví.“ — —

Rozběhla se ta novina
v elektrickém letu
na drátěných telegrafech
jako rtuť po světě.

Druhý den již v celém světě
jak na lípě včely
telegrafické depeše
v novinách bzučely. —

V Římě páni kardináli
k Červenému raku
přede mší se scházívali
na skleňku araku.

Pan kardinál Šamšulini
mrsknul jen po oku
do Augsburských všeobecných,
už se dal do skoku!

Dal nalejt Lacrimae Christi,
a to hned do žbánu,
vylousknul žbán a již letěl
přímo k Vatikánu.

Tam hned vrazil do pokoje
a bez zaklepání
vyburcoval tou novinou
papeže ze spaní.

Svatý otec, jak vyskočil,
ještě byl v košili,
velel, by se jezovitě
do Rus hned strojili.

Dal je všechny k této cestě
na ostro kovati
a marš zvláštní pro ně kázal
zkomponýrovati.

Konec zpěvu osmého

ZPĚV IX.

Jezovitský marš

Te Deum laudamus —
v Kyjově je rámus,

dies irae, dies illa —
nastane tam naše víra.

Te rogamus, audi nos —
ten Vladimír, to je kos!

Gloria in excelsis Deo —
držme my se jeho.

Credo in unum Deum —
náš Bůh je poslušnější nežli Perun,

orate, fratres —
naše víra je ponížena jak pes.

Benedictus, qui venit —
málo vědět, mnoho věřit.

Sanctus, sanctus, sanctus —
všem novotářům pardus,

in nomine Domini —
čert aby vzal noviny!

Dignum et iustum est —
starým časům všechna čest.

Dominus vobiscum —
lepší hloupost nežli rozum.

Sancta Dei Genitrix —
zde nám už nevěří nic.

Agnus Dei, qui tollis peccata —
Rusi nám budou věřit jak telata.

Veni, Sancte Spiritus —
postěhujem se do Rus,

exaudi nos, Domine —
ať nás to tam nemine,

pleni sunt coeli —
abysme se tam dobře měli,

aequum et salutare —
počkej, ty kaviáre!

Salvator mundi —
to budou jundy!

In te, Domine, speravi —
žaludek nám dobře tráví,

libera nos a malo —
sedum liber masa málo!

Exaudi, Domine, orationem meam —
sním jelito, když šunku nemám,

ex profundis clamavi ad te, Domine —
když jsem byl ve sklepě na víně,

dona nobis pacem —
s kuchařkami spát chcem,

a porta inferi —
aby lidé nevěděli...

Mea culpa, mea maxima culpa —
kdo neumí dělat zázraky, ten je ťulpa.

Kyrie eleison! —
když peníze nejsou.

Et ne nos inducas in tentationem —
když ti dávají, ber honem;

sicut erat in principio et nunc et semper —
nedávej nikomu nic, ale všem ber;

et in saecula saeculorum. Amen.
Nejvíc nám nese ten pekelný plamen.

Konec marše

ZPĚV X.

Konkurz

Věje vítr černomorský,
trávou v stěpi klátí;
sbíhají se do Kyjova
páni kandidáti.

Věje vítr od západu,
v Kyjově se práší;
každá firma haní jiné,
sama se vynáší. —

Poslal papež dekret z Říma,
pečet jako talíř:
„Co je po té řecké víře,
nedám za ni halíř!

Není církev jako církev,
cáre nejmilejší,
římská církev mezi všemi
nejcírkvovatější!“ —

A carhradský patriarcha,
pečeť jako miska:
„Nevěř tomu, Vladimíre,
co ancikrist píská.

Není církev jako církev,
cáre nejmilejší,
řecká církev mezi všemi
nejcírkvovatější!“

A rabínské synedrium
„Šulem, šulem,“ píše,
„nevěř Římu, nevěř Řekům,
drž se jen Mojžíše.

Není církev jako církev,
cáre nejmilejší,
židovská je mezi všemi
nejcírkvovatejší.“

Také mufti muhamedský
překřičet se nedá:
„Potluč ty psy nevěřící,
uvěř Muhameda!

Není církev jako církev,
cáre nejmilejší,
musulmanská mezi všemi
nejcírkvovatější!“ —

V cářském dvoru na Podolu
psi se o kost hryzli:
také ty ostatní sekty
konkurovat přišly.

Čert zná všechna jejich jména!
Ale jak se ctily,
z toho se ruské hokyně
mnoho naučily.

Tenkrát byly zlaté časy
pro dohazovače,
rozolku pili z krajáčů,
jedli jen koláče.

Protože jim v tom konkurzu
obchody tak květly,
jmenují se od té doby
také „boží metly“.

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz

Česká knižnice

klasická díla v textově spolehlivém vydání

www.kniznice.cz

Česká knižnice

klasická díla v textově spolehlivém vydání

www.kniznice.cz

Komentář

*To bylo jednou v parku za večera.
Dav dětí hřál se v sklonku sluníčka,
a hoši dva — ach, vidím to jak včera —
si hráli vám — na Karla Havlíčka.*

*Dva preclíčky si dali kolem rukou
— zda kouzlo dětství někdo vypoví? —
a cítil jsem, jak srdéčka jim tlukou,
když chlubili se: Máme „okovy“...*

*Mé drahé děti, co jen v duši jest to,
že tolik často na vás vzpomínám?
Ach, pravda, děti, nadšení je těsto...
A špatně, špatně rozumíte hrám...*

*Až vyrostete, vzpomeňte si na mne.
Krev, okovy? Ach, trochu povyku...
Jsme v Čechách, děti. Nadšení je klamně.
Jen kousněte do svého preclíku!*

Karel Horký: Děti (*Paličovy sloky*, 1905)

Kult Karla Havlíčka (1821–1856) počíná vlastně už jeho pohřbem. Stylizace mrtvého těla („trnová“ koruna, mučenky v rukou), skutečnost, že byl po několik let vystaven vládnímu pronásledování, a sám fakt předčasné smrti se staly výchozími prvky symbolické kanonizace básníka jako „mučedníka národa“.¹ V pozdějších letech, kdy

1 Ještě v roce 1856 se Havlíček dočkal i apoteózy, když byl v básni J. F. Smetany Česká beseda přivítán v ráji a přijat do kruhu již nežijících vlastenců: přestože z bachovských Čech přinášel jen nepříznivé zprávy, rychle tu za zpěvu národních písní a ve společnosti Jungmanna, Čelakovského, Kollára, Rubeše a dalších zemřelých vlastenců pookřál.

úcta k němu dál vzrůstala, byl paralelně akcentován obraz „bojovníka“ za národ, a časem přistoupily ještě atributy národního „věšce“ a „vůdce“. Od počátku však byla zdůrazňována Havlíčkova mravní integrita, byl prezentován přímo jako „vtělení českého morálního typu.“² Jednostranná mytizující oslavnost pak přirozeně iniciovala vznik kritického antimýtu; i ten ale překvapivě vycházel z Havlíčkových mravních postojů. Postupně tak začala být připomínána negativa jeho působení — málo důvodné útoky na literární kolegy (např. na Prokopa Chocholouška), skutečnost, že jej prosazování „zákonné cesty“ v roce 1848 přivedlo až k podpoře vídeňské vlády a denunciační kritice jejích oponentů (českého studenta Kleinerta, maďarského revolucionáře Kossutha; Havlíček dokonce souhlasil s popravou revolučního poslance Roberta Bluma), či podepsaný závazek z května 1855, jímž se zřikal veřejného působení výměnou za propuštění z brixenské internace. Vzpomenuty byly i některé jeho novinářsky povrchní soudy, často nacionálně motivované (odmítnutí německé „školské“ filozofie, antisemitský výpad vůči básníku Kapperovi nebo třeba naivní charakteristika rodícího se komunistického hnutí). Všechna tato hodnocení, oslavná i kritická, však svědčí především o tom, že Havlíček byl přijat jako jedna z osobností, „v nichž se naše národní společenství znovu a znovu sebeidentifikuje.“³

Samotná možnost ztotožnění nebo poměřování se s výjimečnou osobností je ale nutně podmíněna blízkostí názorů a životních zkušeností. V Havlíčkových lidských osudech rezonuje dynamika rodící se české společnosti: Pocházel z rodiny malého obchodníka, jemuž úspěšné podnikání brzy umožnilo usadit se ve větším městě, tedy z vrstvy, která v průběhu první poloviny 19. století zažívala rychlý hmotný vzestup. Poznal prostředí venkovské (rodná Borová) i skutečně maloměsto (Německý Brod). V kupecké rodině si osvojl smysl pro praktickou stránku života a podnikavost, vlastnosti, které kontrastovaly s idealistickým fatalismem mnoha jeho romantických druhů. Stejně jako jiní mladíci jeho epochy byl přítom vnímavý k velkým ideálům a toužil přesáhnout vymezený obchodnický osud. Na rozdíl

2 Alexandr Stich: Havlíček kontra Sabina v letech 1848–1849 a v pozdější tradici (*Sabina–Němcová–Havlíček a jiné textologické studie*, Praha, ÚČL AV ČR 2011, s. 201; tamtéž přehledně celá historie přijímání i kritiky Havlíčkova odkazu).

3 Alexandr Stich: Novinář Karel Havlíček očima následujících generací a očima dneška (*Od Karla Havlíčka k Františku Halasovi*, Praha, Torst 1996, s. 47); jednostranně vyhocené soudy o Havlíčkovi leckdy svědčily především o skrývaných oikofobních či xenofobních obavách svých autorů.

od nich však postupoval mnohem systematictěji. V roce 1840 vstoupil do pražského katolického semináře, již se záměrem stát se vychovatelem a učitelem ve službě církve. Jeho životní cesta se tak zpočátku navenek příliš nelišila od cesty jiných talentovaných a přemýšlivých mladých mužů z dobře situovaných českých venkovských rodin kupeckých, řemeslnických, mlynářských a selských (např. Jan Perner, F. L. Rieger), kteří přicházeli do Prahy studovat a postupně zde vytvářeli základnu moderní národní společnosti.

I/ OBRAZY Z RUS

Povahově vyhraněný mladý muž se domáhal životního postavení se soustředěným úsilím, přesto však s obtížemi. Pevné odhodlání stát se knězem vyprchalo během jediného roku v klementinském semináři. Když byl v září 1841 ze studia pro špatný prospěch vyloučen, zavládly rozpaky na obou stranách. Nadřizení nepopírali schopnosti mladého klerika, ale popuzovala je jeho povahová nezávislost. Havlíček si zase stěžoval na formálnost panující při výuce i bohoslužbách. Naději ale neztrácel: nemůže-li být učitelem církevním, stane se učitelem světským. Již v listopadu se zúčastnil zkoušky na místo učitele gramatických (nižších) tříd gymnázia. Ani tady však neuspěl, aprobaci nezískal. V dubnu 1842 v Praze pak usíloval alespoň o místo vychovatele; obchodník Fiedler ale upřednostnil jeho přítele Gablera. Když jej v říjnu doporučil Šafařík ruskému historikovi Michailu Pogodinovi, který si chtěl z pobytu v Mariánských Lázních přivést do Moskvy českého učitele, chopil se Havlíček příležitosti, v níž už možná ani nedoufal, a co nejrychleji se k Pogodinovi připojil. Rakouské úřady však takovou pohotovost neprojevíly. Zatímco ruský profesor pokračoval v cestě domů, Havlíček na celé dva měsíce uvázl v pohraničním Lvově, kde čekal na vystavení pasu. Nebyly to ale měsíce ztracené: jako host v rodině českého úředníka a vlasteneckého spisovatele K. V. Zapa a jeho sedmnáctileté manželky Honoraty, polské šlechtičny, alespoň trochu kultivoval své naivně přímočaré názory a způsoby. Teprve 10. ledna směl překročit hranice a teprve 5. února 1843 přibyl do Moskvy; ne však jako domácí učitel u Pogodina, ale jako vychovatel v rodině jeho kolegy, profesora Stěpana Ševyrjova. Na starost dostal výchovu dvou chlapců, Ševyrjovova sedmiletého syna Borise a osiřelého synovce.

Bezprostřední dojmy v dopisech, které posílal Zapovi do Lvova, lépe než s odstupem vydané *Obrazy* odrážejí dynamiku rychlého názorového zrání, jimž Havlíček v Rusku procházel. Zpočátku je nadšen

krásou a výstavností Moskvy a okouzlen její monumentálností: „Zde je vše kolosální,“ píše a vypočítává, čím vším je ohromen, od extrémního množství zvonů a zvoníc po extrémní mrazy. Brzy si ale uvědomuje rub této velkoleposti: „Zdaleka je každá krajina, každá ves čista; ale když do ní přijdeš, nevyhneš se blátu a hnoji“ (*Korespondence Karla Havlíčka*, Praha, Bursík a Kohout 1903, s. 93 a 110). V obdobné perspektivě pak hodnotí i ruskou literaturu: nejprve s entuziasmem líčí její bohatství, později v ní nalézá jen prázdnotu.⁴ A vlastně stejnými slovy stihá i pompézní ruské vlastenectví. Všude za vznešenými myšlenkami odkrývá utilitarismus, dokonce i za všeslovanskými ideály, s nimiž sám do Ruska přijížděl: „Rusové již použili slovanství lépe než my; my jsme ho vymyslili a sušíme hubu, oni ale, ačkoli mu ještě ani nerozumí, již ho výborně podojili“ (tamtéž, s. 129). Letní pobyt na štatcích knížete Golicyna ve Vjazmě (dnes Bolšije Vjazjomy) ho potom přivádí k ostrým odsudkům uspořádání celé ruské společnosti a sociálních poměrů na venkově zvlášť. Příčiny jeho bídy jinotajně přepisuje „kvasu a svatému M. (tomu, co naděluje dětem do punčoch)“, tj. alkoholu a režimu cara Mikuláše I. (tamtéž, s. 123).

Jeho základní zkušenost z Ruska je tedy vlastně shodná s tou z pobytu v semináři: zklamání, že realita neodpovídá proklamovaným ideálům, že velké city i velké činy jsou opět jen předstírané. A protože se mladý učitel tímto zklamáním netajil, stal se sám zklamáním pro své hostitele, pro kruh vzdělaných slavistů (Bodanskij, Chomjakov, Grigorovič, Pogodin ad.), kteří v něm doufali získat spojence, ale našli jen kritika svých postojů. Přitom Havlíček nikdy nepřestal vidět Rusko jejich očima: naděje země podle něj spočívaly v emancipaci a kultivaci domácích ruských postojů, přijímání evropských vzorů považoval za škodlivé. Podporoval slavianofilská stanoviska a zapadníky, druhou stranu počínajícího sporu o orientaci ruské společnosti, ignoroval.⁵ Poslední měsíce v Rusku prožíval osaměle, ostrakizován jako společník i vychovatel, a skutečnost, že mu nebyl prodloužen pas, chápal jako vysvobození: „Nasytil jsem se již ruských kožichů, škoda času“ (tamtéž, s. 126). Koncem června 1844 Moskvu opustil a na

4 O literárních časopisech např. Zapovi poznamenává: „A víte, proč jsou tak tlusté? Protože venkovský šlechtic kupuje knihu více na váhu než na dobrotu [...],“ (tamtéž, s. 112).

5 Vůbec např. nezmiňuje slavného literárního kritika a politického radikála V. G. Bělinského, který už v roce 1841 vedl veřejnou polemiku s jeho zaměstnavatelem Ševyrjovem a který prý říkal: „Když potkáte Ševyrjova, vyhybte se mu na verstu. Pamatuje si: toho dne, kdy se s ním setkáte, úplně zhloupnete“ (srov. Stanislav Budín: *Karel Havlíček Borovský*, Praha, SNPL 1954, s. 80).

počátku července, téměř přesně po roce a půl, překročil zase ruské hranice, tentokrát směrem domů.

O objektivnější zhodnocení své ruské zkušenosti se pokusil až v několika textech, které publikoval s odstupem časopisecky jako tzv. obrazy z Rus. Žánru literárního obrazu, jak ho popsala a definovala Lenka Kusáková ve studii *Obraz (črta)* v českém periodickém tisku první poloviny 19. století (*Česká literatura* 2009, č. 1, s. 1–25), však vyhovuje jen část z nich. Nadšená První zkouška z československého jazyka v Moskvě je pouhým referátem, stať *Cizozemci v Rusích*, publikovaná v *Muzejníku*, má ambice odborné studie, volněji připojený článek *Rusové ze Slovanu* je zase spíš politickou úvahou. Definici literárního obrazu jako žánru, který prostřednictvím volně zřetězených popisů, reflexí, výjevů a exemplů podává kondenzované poznání určitého jevu nebo prostředí, odpovídají vlastně jen tři ústřední texty, Svátek pravoslavnosti, Gulaňje a Kupečestvo.

Havlíček jimi vstoupil do literární situace, v níž už byl obraz či črta etablovaným žánrem, diferencovaným do různých typů a zahrnujícím psychologizující obrázky „povahopisné“, sociologizující velkoměstské črty „fyziologické“ a samozřejmě i cestopisné, často jen překládané a situované do exotických míst (Čína, Persie apod.). Příмым předchůdcem jeho *Obrazů z Rus* byly např. *Obrazy a výjevy z Rus*, které pro svou *Denníci* v roce 1841 „sebral a sestavil“ Jakub Malý (srov. Kusáková, s. 12–14). Původce tohoto textu neznáme, pravděpodobně jde o kompilaci několika cizojazyčných výprávění, celek se však rozsahem, členěním, ba i náměty kapitol (Ruské kláštery, Čajárny a hostince v Moskvě, Trhy v Rusku) Havlíčkovým *Obrazům* nápadně blíží. Některé pouliční výjevy (Prodavač mraženého o Velikonoci) lze dokonce považovat za předjímky jejich žánrového humoru.⁶

Havlíčkovy *Obrazy z Rus* představovaly v takto rozvinutém žánrovém kontextu jen nevyrovnané a neuspořádané torzo záměru, který přesahoval možnosti a síly začátečníka. Dosavadní chápání žánru však jimi autor ve dvojnásobném směru překročil a rozšířil: vypravěč *Obrazů* až na výjimky (patetický závěr Svátku pravoslavnosti) není oproti panujícím zvyklostem zprostředkovatelem lyrického prožitku a nepokouší se ve čtenáři vyvolat citový ohlas; ustupuje do pozadí a přijímá spíše roli svědka, který osobně ručí za objektivnost prezentované

6 Podnětem ke vzniku *Obrazů z Rus* byly také čerstvě publikované texty přátel — Zapovy „cestopisné obrazy a vzpomínky“ Červená Rus (*Vlastimil* 1841) nebo několik črt ze života haličských Rusínů, jež na počátku roku 1844 pod titulem *Obrazy z mé otčiny* vydala v *Květech* jeho žena Honorata.

skutečnosti. A za druhé — jeho základní perspektiva je humorně ironická, dokonce sebeironická. Ironie mu ve své dvojlomnosti slouží jako přirozený nástroj myšlenkového zvládnutí a ovládnutí ruského světa, který se jeví obrovitý, život jednotlivce přesahující, ale přitom plný rozporů. Po roce pobytu v Rusku Zapovi píše: „Od té doby, co mne v Radziwillowě kozák přivítal: ‚Kar[el] Gavlečik, vstupajtě!‘ (tak pravil, otvíraje mi do Rus rohatku [závoru — pozn. ed.]), nemohu se na tuto zem jinak podívat než skrz komické brejle“ (*Korespondence Karla Havlíčka*, s. 120). Tyto brýle, rekvizita či pomůcka současně ulehčující i zpřesňující pohled na svět, mu zůstaly jako jedinečná tvůrčí perspektiva pro celý život.

II / EPIGRAMY

Humoristická perspektiva se promítla i do nejvážnějšího Havlíčkova záměru: „Vždy to bylo mé jediné starání, státí se básníkem [...],“ vyznává se příteli Klejzarovi z Ruska, a pokračuje: „Hned po cestě [...] do Moskvy hrnuly se mi básnické myšlenky do hlavy jako draví ptáci, a přesvědčil jsem se, že dosti dobré.“ Ve stejném dopise mu část své básnické produkce posílá: „Pročež vám zde veřejně sypu na hlavu pytel koček [...]. Bojím se, aby vám některá tvář trochu nepoškrabala“.⁷ Jednalo se o epigramy a Havlíček jich nakonec v dopisech Klejzarovi poslal nejméně 66. Vědom si toho, že právě jimi chce poprvé veřejně vystoupit jako literát, postupoval se zvláštní obezřetností. Básně očísloval, Klejzara se pak vyptával na účinek jednotlivých čísel, chtěl, aby mu přítel sestavil jejich pořadí, a ty, kterým neporozuměl, mu obsírně vysvětloval. Epigramy posílal i Zapovi, ale doprovázel je prosbami, aby některé, příliš adresně mířící do středu vlastenecké společnosti, neukazoval, protože „bych nerad měl hned nyní již s těmito pány mrzutost“ (tamtéž, s. 133). Vstup do literatury tedy promýšlel takřka jako nějaké válečné tažení a spojoval ho se svým návratem do Čech: „Až jen já tam budu, uvidíte, že zavedu docela nový styl v našich vlasteneckých spisech a záležitostech“ (tamtéž, s. 137).

Zbraněmi při tomto dobývání české literatury ovšem nemohly být epigramy, jak je obrozená literatura již znala a jak je podle anticických vzorů skládali puchmajerovci, Kollár nebo i Čelakovský. Havlíček se opřel o německé literáty 17.–19. století (Friedrich von Logau,

⁷ *Korespondence Karla Havlíčka*, s. 165–168, s podpisem „kočkař v Moskvě“. Obrazná pojmenování, jichž Havlíček používá, svědčí o tom, že si uvědomoval nekonvenčnost svých básní — i neobvyklý účinek, který mohly vyvolat.

G. E. Lessing, J. Ch. F. Haug), jejichž verše systematicky četl, opisoval si je a občas i překládal. Přejímal jejich útočnost i klasickou dvojdílnou stavbu básní, v nichž je v úvodu navozený konvenční obraz relativizován zasazením do nečekaných souvislostí. Soustavnou charakteristiku Havlíčkových epigramů podala Marie Řepková ve druhé kapitole knihy *Satira Karla Havlíčka* (Praha, Academia 1971, s. 28–59). Ukázala, jak pestrý je repertoár prostředků, jimiž při zachování konstantních charakteristik (často čtyřveršový rozsah, trochejská stopovost, převaha větné intonace nad veršovou) Havlíček čtenáře stále znovu překvapuje. Nejčastěji asi přenesením věci (*Demonstratio miraculorum*), vlastnosti (Příčiny pádu jezovitského řádu) nebo činnosti („Ani jediný puntík nepomine z Zákona“) do nového, nečekaného kontextu. Jindy staví na principu kompenzace (Mystický výklad) nebo na kompoziční paralele (Selský). Někdy se opře o básnické obrazy, o metafory (Literární originálnost) či metonymie (Česká modlitba), ale na malém prostoru je schopen prezentovat i složitější neobraznou úvahu (Nouze naučila Dalibora housti). V krajním případě působí pouze přímostí, úsporností a pregnantností, s níž vyjadřuje náročnou reflexi (Nejkratší symbolum — epigram, který se navzdory titulu obejde bez jakékoli symboliky).⁸ Často také využívá ironické stylizace: výtku prezentuje jako poděkování (Beata Virgo Maria iesuitis salutem), posměšek jako blahopřání (Hudci k svátku), kritiku jako obranu (Obrana Přítele mládeže). Leckdy je báseň vystavěna na výrazné pointě (Novina z Prahy), jindy naopak na její nečekané absenci (Text z harmonie sfér). Východiskem epigramatického vtipu se mohou stát i různé typy homonymie (Toast, Etymologický, Ruská konstituce). Jejich významovou dominantou je někdy už samotný titul, ale třeba i podtitul nebo motto, příp. mohou být založeny na konfrontaci vznešeného titulu a nicotného obsahu (Sumární výtah z protokolu valného sněmu stavů českých i moravských). Jen některé z těchto básní přitom působí odvážnou doslovností, častěji vyžadují čtenáře schopného vlastního úsilí, domýšlení předložených paralel, interpretace založené na obdobné zkušenosti a na textových náznacích, např. jen na graficky zvýrazněných slovech nebo na odsazení veršů.⁹ Čtenářská náročnost epigramů ale

8 „Já neuznávám žádné estetické pravidlo. Já každou myšlenku tak dlouho hobluju, až je z ní epigram, přičem si ani na žádné pravidlo nevzpomenu“ (*Korespondence Karla Havlíčka*, s. 195).

9 Výtvarné stránce epigramu Havlíček vůbec věnoval zvláštní pozornost: „Když tedy obětují jistou stránku v knize epigramu, tedy bych byl blázen, abych již celé strán-

vyrůstala i z nestálé pozice mluvčího, který je prezentován jednou jako lidový naivka, jindy jako vzdělanec, se samozřejmostí promlouvající latinsky, rusky, německy. Těto různorodosti odpovídá i lexikální rozprostraněnost básní, sahající od vulgarismů („trouba“, „tululum“) a nářečních výrazů (Etnografický) k vyjadřování až obřadnému, od prostých slov každodenního života k odborné terminologii (Daguerrotyp). Jako východiska epigramů se uplatňují nejrozličnější útvary, počínaje v tradici zakotvenou lidovou písní („Copak ty, Ferdáčku, co děláš...“) či jarmarečním popěvkem („Ó, stala se na Golgatě přesmutná novina...“) přes všemožné typy dialogů a oslovení, nadpisů a nápisů až k modernímu formátu novinového návěští (Kupecká výstraha, Oznámení) a konečně k modlitbě a její travestii (Skeptická modlitba).

K čemu ale všechna ta překypující formální a výrazová pestrost slouží? Havlíček se i námětově vymyká domácí konvenci, v níž byl epigram jen ohlasem antického milostného laškování či veršováním o běžných nedostatcích lidských povah (chlubivost, hašteřivost, hloupost, nestřídmost apod.). Milostná situace je tématem pouze dvou jeho epigramů (Indiferentský, Rada hloupému Jankovi) a charakterové vady se objevují stejně nahodile. To, co ho především zajímá, vymezil v titulech pěti kapitol rukopisné sbírky *Epigramy 1845*: Církví, Králi, Vlasti, Múzám, Světu. Enšpíglovské zrcadlo nastavuje společnosti jako celku, jeho záběr je oproti starším epigramatikům mnohem univerzálnější. A pokud jej v rámci zobrazovaného univerza něco zvlášť přitahuje, je to zase společenství — živelně a bez sebereflexe se formující moderní český národ: „Největší má péče byla složiti některé epigramy v národním duchu,“ svěřil se Klejzarovi (*Korespondence Karla Havlíčka*, s. 170). V tomto společenském a národním zaujetí však postupuje zcela jinak než jeho předchůdci a současníci. Ti stavěli před společnost ideální vzory a k nim se jí snažili povznést. Havlíček naopak snižuje ideály na úroveň praktického denního života. Zvlášť patrné je to v epigramech proticírkevních. O božím těle opakovaně mluví jako o „božím mase“ (či o „pečínce“), vážný duchovní spor o podobu eucharistie devalvuje na polemiku, zda jíst toto maso „s omáčkou“ nebo „bez omáčky“ (Meč a kalich, Laeta communio), a celý představový komplex završuje extrémním obrazem „božích střev“ potřebných k výrobě „božích jitnic“, obrazem, v němž je bůh ponižován na úroveň dobytčete. Na jiném

ky nepoužil a všechno místo, které zůstalo bílé, neporýsoval obrázky,“ roze-psal se např. Klejzarovi (*Korespondence Karla Havlíčka*, s. 194).

místě zase srovnává boží krev a své sliny (Mizantropský). A podobně postupuje i v epigramech literárních, např. když bukolickou idylu klasické poezie snižuje záměnou věnce z vavřínu (bobkového listu) za věnec z kozích bobků, či když titul Tylova povídkového souboru *Kusy mého srdce* spojuje s obrazem zadělávaného masa. Všude, kde chce být opravdový, redukuje Havlíček abstraktní ideály až násilnicky na úroveň přiměřenou konkrétní lidské zkušenosti. Hmota vítězí a duch prohrává: ve světě stále ještě panujících ideálů romantiky je Havlíček prvním básníkem materialistickým. Epigram, exkluzivní literární žánr vzdělanců, proměňuje v majetek celé společnosti a výraz její sdílené zkušenosti. V tom především, domníváme se, spočívá náročnost i působilost jeho tvůrčího gesta.

III/ BÁSNĚ

V samotných počátcích své tvorby sledoval Havlíček jiný ideál básnictví. Jako většina příslušníků jeho generace začínal i on veršováním v němčině. Podle Jana Jakubce však tyto pokusy „nemají ceny básnické“ — nalezl mezi nimi především školní práce z gymnaziálních let, nápodoby antických klasiků a německých moralistů 18. století Ch. F. Gellerta a F. G. Klopstocka a několik jubilejních „Glückwunschů“. Za závažnější považoval pouze překlad části *Rukopisu královédvorského*; ten ale vznikl až v době Havlíčkovy pobytu v semináři.¹⁰ V prvních verších psaných česky už převažoval romantický patos a náladovost, city, které lépe odpovídaly ovzduší doby i času dospívání. Vyvrcholení této etapy bolestné elegičnosti představovala v Havlíčkově lyrice Dumka na Batelovském vrchu: teskný akord, v němž souzní zapadající slunce, umírající národ a básník, jenž se klade do hrobu uprostřed ruin a za zvuků lyry, je přímo koncentrátem konvenčních sentimentálních motivů. Zároveň ale nastoluje otázku, zda námaha spojená se skládáním básně (vznikala v několika etapách od léta 1841 do jara 1844, tedy téměř tři roky) stojí za nejistou nadějí na citovou odezvu. Odpovědí může být fakt, že jako typ osobního lyrického vyznění zůstala Dumka v Havlíčkově tvorbě osamocená.

Své následující básně (*Tys bratr náš!*, *Jehelníček Ludmily Češky*, a přiřadit můžeme i pozdější *Citlivou večerní*) tvořil jako parodické nápodoby „vzorných“ vlasteneckých veršů F. L. Čelakovského,

10 Srov. Jan Jakubec: Německé verše Karla Havlíčka, *Listy filologické* 31, 1904, č. 3, s. 212–218.

J. B. Pichla a V. J. Picka. Reprezentativní projevy národního smýšlení tedy využil jako východiska kritiky rituálů národní společnosti i jejího charakteristického sebezpečování. A obdobný princip uplatnil také na konci čtyřicátých let, kdy českou společnost i jeho vlastní život pohltilo politické dění. Událostmi překypující doba nedávala čas k subtilnímu promýšlení významových odstínů, hledání slovních paralel a hláskových rezonancí: 4. března roku 1848 se Havlíček oženil, 11. března se konala slavná schůze ve Svatováclavských lázních, 13. března propuklo povstání ve Vídni, téhož dne abdikoval kancléř Metternich, císař vyhláší konstituci a ruší cenzuru, 5. dubna už Havlíček vydává první číslo svých *Národních novin*... Bezprostřední reakce na převratné politické změny tehdy přinášely především samostatně tištěné a na ulicích kolportované letáky a plakáty.¹¹ Některé se pokoušely o událostech jen informovat a vysvětlovat nové pojmy (konstituce), jiné si troufaly otevřeně agitovat za změnu poměrů. Většina autorů těchto revolučních traktátů a básní je dnes zapomenuta; ty Havlíčkovy však přetrvaly. Jejich působivost vyrůstá z principu, na němž jsou osnovány: vycházejí z nápěvů obecně známých lidových písní, často využívají i jejich úvodních veršů, k nimž však přidávají vlastní výklad a hodnocení událostí. Někdy takové spojení působilo až násilně („Naše konstituce / letěla zvysoka...“), jindy organičtěji — vždy však nalézalo mezi čtenáři ohlas. Havlíčkovský sběratel Josef Nováček nechal např. vytisknout Novou píseň o tom německém parlamentě i se dvěma slokami, které našel na dobovém letáku jako rukopisné přípisky neznámého autora.¹² Dokládají, že vztah mezi Havlíčkovou poezií a lidovou tvorbou nebyl jednostranný: jeho verše nabývaly s oporou v lidové písni na působivost, ale samy se zase do lidové prostředí vracely, byly jím přijímány a rezonovaly v něm jako jeho bezprostřední výraz.

Lidovost Havlíčkova jazyka nebyla intuitivní, nýbrž pracně nabytá. Studium lidové písně se zabýval už v Rusku, snad podnícen K. V. Zapem, který právě přeložil do češtiny Myšlenky o slovanském zpěvu Ludvíka Rittersberga (*Příloha k Věnci*, 1843). Sám si pořizoval

11 Vycházely však i souborně: již za březnové revoluce ve Vídni vydali tamní čeští studenti „Vojtěch“ a „Vašek“ (podle Miloslava Novotného Vojtěch Náprstek a Václav Tieftrunk, srov. *Letáky z roku 1848*, Praha, ELK 1948, s. 155) dva svazčky *Zpěvníku slovanského*, které obsahují i několik Havlíčkových politických písní.

12 Hele, hele, hele, / Windišgréc je tele! / Ať nám střílí / z Belvedéru / zrovna do prdele! // Grenadíři všiví, / za uchem prašiví, / buďte rádi, / vy neřádi, / že vás Praha živí! (*Nová píseň o tom německém parlamentě*, ed. Josef Nováček, Praha, vl. nákl. 1927).

obsáhlé výpisky ze sbírek ruských národních písní, ale i z Čelakovského *Ohlasu písní českých*. Zvláštní pozornost věnoval Erbenovu souboru *Písně národní v Čechách* (1841–1845); v něm především našel melodické osnovy pro své politické zpěvy. V letech 1852–1854 pak dokonce v Brixenu sestavil *Úplný přehled rytmický Českých národních písní Erbenovy sbírky*. Vydal ho teprve roku 1939 Bohuslav Indra, pro něhož byl Havlíček v Čechách „prvním, kdo se zabýval studiem lidového verše po stránce formální do největších podrobností“.¹³ Sám básník své zápisky považoval jen za privátní (jeho klasifikace a značení rytmu je zcela originální), byť rozsahem a systematickostí přesahují vše, co bylo v oblasti zkoumání lidového zpěvu do té doby vykonáno. Havlíček takto „z lidových písní odporoval pro své básně formu i vyjadřovací způsob“ (Indra, s. 22), ale stejně důsledně hledal v lidových projevech i základnu svého básnického lexika. Již Jan Jakubec si všiml charakteristické koncentrace a intenzity lidových výrazů, frází a úsloví, avšak pohlížel na ni kriticky, shledával ji až umělou a schválnou: „zhuštěná českost“ Havlíčkova slovníku podle něj nemá oporu ve skutečnosti, je „upřilišená, sebraná z mnohých individuí“.¹⁴ Považoval to za omezení Havlíčkovy tvorby, aniž bral v úvahu, že jeho časová poezie měla také časově omezený účel: poučovat a přesvědčovat lidového recipienta.

K autonomnímu sebevyjádření Havlíčkova poezie téměř nestihla dospět. Když však na konci života ve verších Hrobu básník transformuje vznešené máchovské „květinou-li mne životu navrátíš“ v prosté „ještě budou hezké holky / tebou sladit kávu“, není to jen ironický výsměch přezívající se romantice. Je to i výraz osobní a lidové skepse před elementárními skutečnostmi života, které nelze okráslit žádnou poezií.

IV/ PRÓZY

Havlíčkovým cílem nikdy nebyla kariéra novináře. Jeho zájmem byla literatura a zaměstnání dlouho považoval jen za způsob zajištění obživy. Neurčité plány v tomto směru (učitelství slovanských jazyků na univerzitě, preceptorství v rodině knížete Rohana, redigování

13 Bohuslav Indra: *Havlíčkovy práce o verši české lidové písně*, Praha, Pražský lingvistický kroužek 1939, s. 22; rozbor Erbenovy sbírky a další Havlíčkovy práce o verši tamtéž, s. 37–92.

14 Jan Jakubec: *Lidovost v Havlíčkově řeči básnické*, *Národopisný sborník československý* 7, 1901, s. 36.

Vlastimila) i po návratu do Prahy v dubnu 1845 jeden za druhým selhávaly. Zato se mu v červenci podařilo vzbudit všeobecnou pozornost kritikou novely *Poslední Čech* oblíbeného J. K. Tyla a následně i několika satirickými povídkami. Když pak na podzim nakladatel K. V. Medau přebíral do nájmu *Pražské noviny* a jejich beletristickou přílohu *Českou včelu*, doporučil mu Palacký za redaktora právě Havlíčka. Spojovala ho s ním ostražitost vůči katolické církvi i vůči carskému Rusku; v politicky nevyhraněném českém prostředí ostatně sotva mohl najít vhodnějšího kandidáta. Na druhou stranu skutečnost, že redakce jediných českých novin byla svěřena mladému muži čerstvě pětadvacetiletému, tedy jen těsně splňujícímu předepsaný věk, a bez jakýchkoli předchozích novinářských zkušeností, svědčí o tom, že musel okolí, a nejen svého přímluvce a nakladatele, zaujmout i jako mimořádná osobnost.

Své příležitosti se Havlíček chopil s vervou. *Pražské noviny* vedl od počátku roku 1846 a z pouhého úředního věstníku rychle učinil list, v němž se okolo problémů primárně hospodářských a společenských (např. fungování Průmyslové jednoty či Měšťanské besedy) česká společnost formovala politicky. Aktivně projevoval své politické názory ovšem nemohl. Dobře si uvědomoval, že jeho protivníkem není jen rakouská vláda — znal příběh svého předchůdce F. L. Čelakovského, který byl roku 1835 propuštěn právě z redakce *Pražských novin* pro kritiku projevu ruského cara Mikuláše I., a snad měl povědomí i o aktuálním případu mladého německého žurnalisty Karla Marxe, jenž v roce 1843 musel, rovněž po zásahu cara Mikuláše I., odstoupit z místa redaktora *Rheinische Zeitung*.¹⁵ O to polemičtěji vystupoval Havlíček v kulturní příloze svých novin, *České včele*. Spory o pravopis, o české divadlo, o smysl domácí filozofie či literární kritiky naplňují oba ročníky, během nichž časopis vedl. Beletrie tu je hlavně nástrojem názorového tříbení, její formy (dialogy, anekdotické příběhy, výpravné básně a dopisy) mají často přesvědčovací funkci, případně slouží jako inspirující či odstrašující příklady. Kritéria definující umělecký text zde selhávají, autor úmyslně osciluje na hraně beletristické a žurnalistické tvorby.

Po zrušení cenzury začal Havlíček vydávat vlastní *Národní noviny*, ale bez beletristického periodika dlouho nevydržel. Od ledna 1849 vychází *Šotek* jako jejich příloha, tentokrát proklamativně humorná

15 Srov. Rolf Hosfeld: *Karel Marx. Životopis intelektuála*, Praha, Paseka 2013, s. 11–12.

a satirická. Teprve jím zaujímá Havlíček místo v rozvíjejícím se kontextu domácí zábavné žurnalistiky. Ve čtyřicátých letech její tradici reprezentoval především populární Rubešův *Paleček* (1841–1847) a po jeho zániku Chocholouškův *Kocourkov* (1847–1848) a Krameriův *Hacafírek v kacabajce* (1848). Tyto časopisy, psané ještě švabachem a určené především venkovským čtenářům, plné rozvleklých povídek a chtěně laškových veršů, však nestačily proměněným doby a na jaře 1848 zanikly. *Šotek* (leden–duben 1849) byl humoristickým časopisem jiného typu. Tradiční výpravná próza v něm téměř chybí, stejně jako rubrika žertovných dopisů. Většinu čísel zaplňují drobné žánry — epigramy, písně, krátké dialogy, zprávy a anekdoty. Ráz časopisu odrážejícího svět náhle relativizovaných „věčných“ hodnot dotvářejí parodie autoritativních textů — nápodoby úředních vyhlášek a formulářů, encyklopedií a školních příruček, či travestie náboženských textů. Stále se proměňující názvy rubrik a nejistá periodicitata posledních čísel k tomuto typu časopisu vlastně patřily. Žánrovou pestrostí a barvitostí mohly *Šotkovi* konkurovat jen *Brejle* Bedřicha Mosera, které začaly vycházet měsíc po něm — a měsíc po něm také zanikly.¹⁶ Právě *Šotkem* tedy v Čechách počiná tradice zábavného beletristického časopisu jako periodika, které z vyhraněného hlediska aktuálně a satiricky poměřuje přítomný svět — tradice pokračující i v omezených bachovských poměrech přes efemérní mimopražské pokusy (Burgersteinův vídeňský *Svingulant*, Bendlovy jičínské *Rachejtle*) k časopisům, jež utvářely podobu české žurnalistiky od počátku šedesátých let (Vilímkovy *Humoristické listy*, Křížova *Vosa*, obnovené Moserovy *Brejle* atd.).

Havlíček byl postupně redaktorem dvou beletristických periodik. V tom prvním, ve *Včele*, kladl před vznikající českou společnost kontroverzní otázky, učil ji argumentovat a zaujímat stanoviska, a tak ji ideově formoval. V *Šotku* už bojiště nemusel aktivně vytvářet — na jaře roku 1849 bylo všude kolem něj. Próza mu byla v obou případech pouze jedním z nástrojů; to nové, co do ní vnášel, souviselo se společenským zaměřením obou listů: výsměšný obraz maloměstské naivity i velkoměstských konvencí, obraz, který však nechtěl být jen

16 Moser tak ještě stihl referovat o Havlíčkově úspěšné obhajobě před pražským porotním soudem 13. 4. 1849, kterou působivě stylizoval jako divadelní kritiku: „Úlohu hlavní měl pan beneficiant, který vlastně představoval maleficianta [...]. Kus se skončil s tak hlučným potleskem obecenstva, že se prý až dráty na telegrafu tráslý“ (*Brejle* 1, 1849, č. 17, s. 66–67).

groteskním zrcadlením poměrů, ale měl ambice stát se nástrojem výchovy a proměny českého světa.

Na závěr oddílu próz jsme zařadili výbor z drobných Havlíčkových zápisků, převážně z doby ruského pobytu, ale i pozdějších. Ne bez pochybností. Součástí spisovatelovy práce je i třídění námětů a motivů — včetně potlačování těch, kterých se rozhodl nevyužít. Pokud ho zbavujeme této možnosti, jeho obraz vědomě deformujeme. Můžeme ovšem argumentovat tím, že prostřednictvím aforistických zápisků hlouběji nahlízíme do procesu autorovy tvorby, že v nich nacházíme předjímky mnoha jeho pozdějších závažných témat, že je považujeme za nezbytné pro pochopení jeho permanentního zápasu s cenzurou a autocenzurou či pro porozumění genezi estetického účinku jeho děl. Nebyla by to lež.

Havlíček nás ale nutí odpovídat pravdivěji a jednodušeji: ty drobné texty, v nichž se prostupuje neumělost s virtuozitou a originalita s banálností, nás prostě přitahují. Havlíček je v nich bezohledný ke všem — a nejvíc k sobě samému. Pro důslednost, která nezná nic z obřadnosti a okolků 19. století, v nich vidíme dokonce předobraz umění moderního, vědomě subjektivního, surového a poctivého.

V / BRIXENSKÉ SKLADBY

16. prosince 1851 ve dvě hodiny po půlnoci byl Karel Havlíček doma v Německém Brodě vyburčován ze spánku a po rozloučení s rodinou pod dohledem policejního komisaře Dedery, okresního hejtmána Voighta a tří četníků eskortován do místních kasáren. Odtud už o půl páté odjížděl zvláštním dostavníkem v doprovodu Dedery a vojáka Gallaschewicze za neznámým cílem. Teprve za hranicemi se směl dozvědět, že bude na neurčitou dobu konfinován v tyrolském Brixenu. Itinerář a okolnosti jeho cesty jsou detailně známy: po zastávkách na přespání v Jindřichově Hradci, Linci, Salzburku, Waidringu, Innsbrucku a Mittewaldu dorazil téměř po týdnu, 22. prosince před polednem, do Brixenu. Víme, že ve čtyřmístném voze¹⁷ seděli Havlíček s Dederou po směru jízdy a Gallaschewicz proti nim, že téměř stále pokušovali doutníky, víme dokonce, že jejich dočasný příbytek byl vybaven jedním koženým a čtyřmi látkovými polštáři a že uznané

17 Na vybraný „Separateilwagen N° 536“ si Dederou oprávněně stěžoval: lehký poštovní vůz staršího typu se nehodil pro náročnou zimní alpskou cestu a několikrát bylo nutno jej opravovat.

náklady cesty (po škrtnutí neprávem započteného kolomazného) činily 580 zl. 37 kr.¹⁸

Detailní pozornost, která bývá tomuto putování věnována, vyplývá ze skutečnosti, že se stalo námětem jedné z nejslavnějších Havlíčkových básní, *Tyrolských elegií*. Její titul je poněkud zavádějící: elegický ráz mají vlastně jen úvodní scény domácího loučení a posmutnělý rozhovor s borovským kostelíkem. Následující popis cesty je stále dynamičtější, až graduje v groteskní příhodě, kdy se s převráceným kočárem převracení i zdánlivě nezměnitelné poměry a arestant užívá nenadálé svobody, zatímco potlučení strážci pořádku kulhavě klopýtají za ním.

Podobenství o relativnosti veškeré moci je tu tedy osnováno na půdorysu cestovní básně. Není to vlastně překvapující, když si uvědomíme, kolikrát Havlíček v dopisech i zápiscích připomínal své putování po Rusku, nadšení z dynamického pohybu a potěšení z proměn míjejícího světa. Ale *Tyrolské elegie* mají i čistě literární inspiraci. Je jí slavná báseň *Německo: Zimní pohádka (Deutschland: Ein Wintermärchen, 1844)* Heinricha Heineho (1797–1856). Heine byl pro českou literaturu uprostřed 19. století klíčovou osobností. Radikálností svých myšlenek a výsměšnou ironií působil především na romantické básníky Bendla, Friče nebo Sabinu; dobře ho znala i Němcová. Od Havlíčka jej však dělila hloubka propasti, která se právě v této době v evropském myšlení a kultuře otevřela: Heine byl reprezentantem umírající romantiky a s trpkou ironií sledoval přehřívání jejich ideálů; Havlíček zastupoval rodící se měšťanskou společnost a ironicky stíhal její povrchní utilitarismus, absenci jakýchkoli ideálů. Oba se tedy dívají do těžce hlubiny, avšak z opačných břehů. Spojuje je nelitostná kritičnost k rodné zemi, kterou milují, i písňový ráz veršů, které právě tak snadno lidověly, jak snadno bývaly posléze zakazovány. Ale také několikaletá žurnalistická praxe a následná trpká zkušenost exilu, kde obě básně vznikly — Heinova v Paříži, Havlíčkova v Brixenu.

Jejich básně jsou si blízké tvarem i motivicky — obě popisují ve čtyřveršových, přerývaně rýmovaných strofách osobní prožitek osudové cesty, dlouhé putování ve špatném zimním počasí a přespávání v hostincích; také Heiinův kočár se zvrhne a básník zůstává sám uprostřed noci jako jeho jediný pasažér. Avšak sentiment a ironie

18 Karel Kazbunda: *Karel Havlíček Borovský II*, Praha, MV ČR 2013, s. 486. Vezme-li v úvahu, že roční plat např. faráře činil 400 zl. a roční příjem vyššího úředníka asi 600 zl., musíme konstatovat, že vláda podnikla deportováním Havlíčka i finančně náročný kousek.

jejich veršů mají odlišnou motivaci: zatímco Havlíček do vyhnanství odjíždí, Heine po třináctiletém exilu přijíždí domů. Tato zkušenost ho proměnila. Jeho perspektiva je odtažitější, ale univerzálnější, z ironického odstupu, s nímž hledí na rodný Hamburk, vyčteme i skeptické poznání, že osudy nás všech mají stejné vyústění:

*Město se hodně změnilo,
lid je však ještě víc jiný,
všichni tak truchle a zlomeně jdou
jak bloudící zříceniny.*

*Hubení zhubli ještě víc,
ztloustli, kdo břich už měli,
zestárly dítky a starci zas
většinou zdětinštěli.*

*Mnohý, ježž znal jsem co telátko,
mezitím stal se volem;
přemnohá husička husou je
s chlubitvým peřím kolem.¹⁹*

K podobně smířlivému nadhledu Havlíček teprve dospíval. Pohádkový rámeček, který zvolil pro druhou ze svých velkých brixenských básní, pro *Krále Lávrů*, tomu jistě napomohl. Situoval ji do Irska, do země, v jejímž statečném odboji proti anglické nadvládě kdysi nacházel inspiraci i pro české národní hnutí.²⁰ Ačkoli bývá považována za formálně nejdokonalejší Havlíčkův výtvar,²¹ budí báseň při pokusech o vřazení do celku Havlíčkova díla svým idylismem spíše rozpaky. Pokusy vidět v ní podobenství pasivních bachovských Čech a v obrazu dobrého panovníka portrét penzionovaného císaře Ferdinanda

19 Heinrich Heine: *Německo*, překlad Eduard Bass, Praha, F. Borový 1923, s. 87.

20 Představa malého národa, který si bojovností dokáže vyvzdorovat právo na existenci, se ve čtyřicátých letech v českém prostředí prosazovala jako alternativa všeslovanské koncepce přimknutí k silnějšímu slovanskému celku. Havlíček taktó sledoval např. i švýcarské záležitosti. V pěti pokračováních článku Daniel O'Connell (*Pražské noviny* 23, 13.–27. 6. 1847, č. 44–48) pak podal celé dějiny irského národního hnutí.

21 Havlíček tu využil metra Lermontovovy *Kozácké ukolébavky*, kterou překládal do češtiny v únoru 1845 v Německém Brodě (srov. Miloslav Novotný, in Karel Havlíček: *Kniha veršů*, Praha, Družstevní práce 1938, s. 328, 376).

Dobrotivého²² nepovažujeme za přesvědčivé. Skutečným hrdinou básně totiž není ani král Lávra, ani holič Kukulín: je jím pravda, která je zakrývána, štvána a umlčována, která zdánlivě zaniká a zmírání ve staré vrbě, ale která se nenadále zjeví, aby proměnila svět.

Havlíčkova tvorba byla od počátku formována časovými úkoly, potřebou bezprostředně reagovat na aktuální dění. Teprve v brixenské izolaci a distanci se vyvazuje z této služby času. Ve *Křtu svatého Vladimíra*, své nejpobulárnější, byt nedokončené epické básni se autor vrací daleko do minulosti, do časů pokřesťanštění Ruska na konci 10. století. Nejde však o historický epos, jaký už česká literatura znala, dokonce i v komické variantě (Hněvkovského *Děvín*). Reálie básně odpovídají spíše Havlíčkovu času, 19. století, ale především jsou irelevantní: vždyt „svět je pořád stejný“ a „lidé ho nezmění“, lidské skutky v něm mají nanejvýš váhu plivnutí do moře. Tato nivelizující perspektiva se promítá do všech rovin básně. K potupnému trestu je odsouzen bůh — ale i novinář, který se „bohu rouhal“. A „světská mašina“ se dál točí v kolomýjkovém rytmu pravidelných čtyřveršových strof, stále stejně, ať bůh je, anebo není. Přímluvné dekrety reprezentantů různých církví v posledním zpěvu jsou doslovně totožné a jednání ministerské rady nejvíc ze všeho připomíná hospodské dohadování vychytralých sedláků o prebendu. Havlíčkův „pozemský bůh“ Perun je ovšem jen upracovaný a ustaraný sedláček, trochu nešikovný venkovský tatík, který svou sílu vyčerpá v jediném cholerickém gestu. Ale ani car, reprezentant absolutní moci nad lidmi i nad bohem, nestojí výš. Jako Peruna ho trápí ženská svárliivost, a ještě více těsné boty. Podléhá církevnímu i světskému byrokratickému aparátu a rozhodnutí o osudu říše za něj nakonec učiní lokaj Matýsek.

Podle Karla Krejčího (tamtéž, s. 307–310) představuje *Křest* v české literatuře prototyp heroikomického eposu, básně, jejíž komika se opírá buď o povýšení nízkého, nebo o ponížení vznešeného. V případě Havlíčkovy básně jde samozřejmě o druhou možnost. Její výjimečnost však spočívá v tom, že tato „nízká“ perspektiva vlastně nízká není: je totiž zároveň hodnotovým východiskem básně. Česká literatura tu po desetiletích pokusů rezignuje na úsilí domoci se prostřednictvím básnického slova nějaké abstraktní výše a vznešenosti. Akceptuje své možnosti, přijímá „nízké“ hledisko jako pravý zdroj své moudrosti — a s přijatou lidovou skepsí pak poměřuje svět velkých ideálů.

22 Karel Krejčí: *Heroikomika v básnictví Slovanů*, Praha, Nakladatelství ČSAV 1964, s. 314.

Právě v radikální odvaze, s níž proměnil malost a slabost rodící se české kultury v měřítko světa, ostatně spočívá účinnost a trvalá platnost celé Havlíčkovy literární tvorby.

Historická a literárněhistorická reflexe Havlíčkovy osobnosti a díla počíná už za jeho života obsáhlým heslem v *Kapesním slovníčku novinářském a konverzačním* Ludvíka Rittersberga (Praha, Jaroslav Pospíšil 1850, s. 599–604), které je vlastně jeho první biografií.²³ Portrét v knize J. E. Sojky *Naši mužové* (1862) už vedle oslavných slov obsahoval i skrytou polemiku.²⁴ Studie Václava Zeleného v *Osvětě* (1872) přinesla především cenné detaily k Havlíčkovu životopisu. Po ní již přicházejí klasické monografie, vesměs ideově zaujaté — „mladočeská“ Tůmova (1883–1885), „realistická“ Masarykova (1896) či „sociologizující“ Chalupného (1911). Na ně navázalo množství dalších prací a studií v meziválečných letech i následující interpretace marxistické, např. Budínova (1954), Procházkova (1961), Kočího (1986). Polemický význam měla publikace Jiřího Moravy (*C. k. disident Karel Havlíček*, 1986), populárněji pojatá byla monografie Ravikova (1991) či Borovičkova (1998). Havlíčkův dnešní obraz doplňují dílčí studie (např. o jeho novinářské činnosti: Nějtek, 1979; Doležal, 2013) a nové i několik kolektivních monografií. Významnou práci při shromáždění a pořádání Havlíčkova díla podnikli také jeho editoři, Quis, Tobolka, Novotný, Bělíč nebo Stich. Étos pramenné práce pak charakterizuje dva nejvýznamnější havlíčkovské projekty posledních desetiletí — edici monografie Karla Kazbundy *Karel Havlíček Borovský* (2013) a vydávání úplné Havlíčkovy korespondence, zahájené v roce 2017.

Tak či onak, navzdory proklamativnímu objektivismu posledních zmíněných prací, je Havlíček stále znovu, každou novou publikací a studií souzen. Není to pro něj nová situace: stál před protním soudem už v dubnu 1849 v Praze a v listopadu 1851 v Kutné Hoře — a po každé zvítězil. Oba procesy proměnil ve svědectví o svých soudcích.

Stejně jako to činí dodnes se svými monografisty. Jeho život a tvorba se totiž běžným posuzovatelským měřítkům vymykají. Poslancem říšského sněmu se stal, aniž splňoval předepsaný věk třiceti let. Pokoušel se hájit středově liberální program v nesnadné situaci střetnutí mezi (absolutní) monarchií a (radikální) demokracií. A leckdy se mýlil. Své literární dílo vytvořil na konci romantiky, ale celým svým

23 Již tento text charakterizuje Havlíčka jako „vtělený princip opoziční“ (tamtéž, s. 600).

24 Srov. k tomu Alexandr Stich: *Sabina–Němcová–Havlíček*, s. 23–32.

založením předjímal druhou polovinu století s její měšťanskou praktičností, občanskou morálkou a důvěrou v budoucnost. Jeho plány byly vesměs velkolepější a důkladnější než to, co z nich dokázal uskutečnit. Chtěl být básníkem, ale v čase krize dal přednost konfrontaci se živým děním. A časem krize byla skoro celá doba jeho dospělosti. Své nejlepší básně tak napsal daleko od Čech, na východě, kam se sám vydal jako mladý muž, a na západě, kam byl eskortován před koncem života. Ani jedno z těch míst nebylo nějakým tuskulem, ale poskytla mu potřebný odstup a nadhled, aby svou jedinečnou životní zkušenost zobecnil. A přitom se z velikoivanské zvonice i z alpských vrcholů nikdy nepřestal dívat domů, do Čech.

Česká knižnice

www.kniznice.cz

vydání

Obsah

OBRAZY Z RUS

První zkouška z československého jazyka v Moskvě	7
Svátek pravoslavnosti	10
Gulaňje	20
Kupečestvo	53
Cizozemci v Rusích	76
Rusové	110

EPIGRAMY

1. Epigramy 1845

<i>Jehly, špičky, sochory a kůly</i>	127
<i>Obrácený svět</i>	128

Církví

<i>Nedůstatečnost</i>	129
<i>Toast</i>	129
<i>Definitio disciplinaris</i>	129
„ <i>Ani jediný puntík nepomine z Zákona</i> “	130
<i>Popsání ruských národních obyčejů a slavností</i>	130
<i>Perfectibilitas fidei catholicae</i>	130

<i>Mystický výklad</i>	130
<i>Matouš 8,28–34</i>	131
<i>Nový nápis</i>	131
<i>„Aus ihren Werken werdet ihr sie erkennen“</i>	131
<i>Z historie literatury české</i>	131
<i>Selský</i>	131
<i>Demonstratio miraculorum</i>	132
<i>Ecclesia militans</i>	132
<i>Pomněnky</i>	132
<i>Rožeň-Samson</i>	132
<i>Důkazy subjektivní</i>	133
<i>Evangelium sophisticum</i>	133
<i>Příčiny pádu jezovitského řádu</i>	133
<i>Societas Iesu</i>	133
<i>Kupecká výstraha</i>	134
<i>Etymologický (Jezovit pochází spíše...)</i>	134
<i>Kazuistický</i>	134
<i>Nápis na budoucí kolej jezovitskou v Praze</i>	134
<i>Vetus testamentum praefiguravit Novum</i>	135
<i>Talenty</i>	135
Králi	
<i>Erdengötter</i>	136
<i>Demokratický</i>	136
<i>Oberstlandesamtsprojekt</i>	136
<i>Ruská konstitucí</i>	137
<i>Ins Stammbuch Seiner Hochgeboren</i>	137
<i>§1</i>	137
<i>Politický</i>	137
<i>Figura inversionis</i>	137
<i>Sumární výtah z protokolu valného sněmu stavů českých i moravských</i>	138
<i>Ius regale</i>	138
<i>Purkmistru slavné obce B...</i>	138

Vlasti	
<i>Velmi mnohým českým básníkům</i>	139
<i>Etymologický (Odkud vzalo —)</i>	139
<i>Obrana Přítele mládeže</i>	139
<i>Etnografický</i>	139
<i>Geografický</i>	140
<i>Meč a kalich</i>	140
<i>Oznámení</i>	140
<i>Ost und West</i>	141
<i>Česká modlitba</i>	141
<i>Nápis na jistém domě na Hradčanech</i>	141
<i>Nápis na sochu Karla IV.</i>	142
<i>Literární originalnost</i>	142
<i>Nouze naučila Dalibora housti</i>	142
<i>Účinky bělohorské bitvy</i>	143
<i>Nápis na pražském nádraží</i>	143
Múzám	
<i>Pražské vysoké školy</i>	144
<i>Verba docent, exempla trahunt</i>	144
<i>Antigall</i>	144
<i>Preparanda</i>	144
<i>Skeptická modlitba</i>	145
<i>Originálnost</i>	145
<i>Kvalifikační X., profesora historie</i>	145
<i>Učený epigram z ruštiny</i>	145
<i>Nové kacířství</i>	145
<i>Akademie přírodních věd</i>	146
<i>Daguerrotyp</i>	146
<i>Text z harmonie sfér</i>	146
<i>Allah kebir</i>	146
<i>Hudci k svátku</i>	147
<i>Poeta laureatus</i>	147
<i>Obyčejný český literátor vece</i>	147
<i>Z novější literatury</i>	147

Svět	
<i>Mizantropský</i>	148
<i>Patroni Haliče</i>	148
<i>Krakowiaki</i>	148
<i>Mládencům a pannám</i>	149
<i>Triplex immaculatio</i>	149
<i>Indiferentský</i>	149
<i>Umgang mit Menschen</i>	150
<i>Et vidit Deus, quod sint omnia bona</i>	150
<i>Satirik před soudnou stolicí</i>	150
<i>Sympatetický prostředek</i>	150

2. Ostatní epigramy

Církví

<i>Námítka Dr. Straussovi</i>	151
<i>Beata Virgo Maria iesuitis salutem</i>	151
<i>Apologie táboritů</i>	151
<i>Co jest bůh?</i>	152
<i>Židovský</i>	152
<i>Rady zvířat</i>	152
<i>Les Bohémiens et les Caraïbes modernes</i>	153
<i>Otec a matka</i>	153
<i>Podávání masa s omáčkou čili Laeta communio</i>	153

Králi

<i>Aristokratický</i>	154
<i>Výstraha císaři</i>	154
<i>Nejkratší symbolum</i>	154
<i>Landtag</i>	154
<i>Novina z Prahy</i>	155
<i>*** (Cui simile est)</i>	155
<i>Dobrotivost V</i>	155

Vlasti

<i>Krleš! Krleš! Krleš!</i>	156
-----------------------------------	-----

<i>Ex ungue leonem</i>	156
<i>Česká hlava</i>	156
<i>Modlitba byrokratů</i>	157
<i>Zkažený krakowiak</i>	157
<i>„Nejsi-li Slovan, nejsi Čech!“</i>	157
<i>Svornost</i>	157
<i>Bájka politická</i>	158
<i>Alegorie</i>	158
<i>Pozdní rozum</i>	158
Múzám	
<i>Nová literatura</i>	159
<i>Každý něco pro vlast!</i>	159
<i>Dobrosrdečnost epigramatisty</i>	159
<i>Zle, matičko, zle!</i>	160
<i>*** (X... stal se)</i>	160
<i>Jeremiáda o českém divadle</i>	160
<i>Initium sapientiae</i>	160
<i>*** (Kterakpak vám nenadati)</i>	160
Světu	
<i>Logika a pranostika</i>	161
<i>Comparatio a maiori ad minus</i>	161
<i>Zlé a dobré srdce</i>	161
<i>Člověk</i>	161
<i>Výstraha</i>	162
<i>Versus memoriales</i>	162
<i>Zloděj</i>	162
<i>Půjčka za oplátku</i>	162
<i>Tomáš II.</i>	163
<i>*** (Se sedlákem div se stal)</i>	163
<i>Ekonomický</i>	163
<i>Rada hloupému Jankovi</i>	163
<i>Osel a liška</i>	164
<i>*** (Řádný člověk)</i>	164

<i>Šlechtická krev</i>	164
*** (<i>Lenoš a řvi</i>)	164
*** (<i>Napřed proč?</i>)	165

BÁSNĚ

1. Juvenilie

<i>Náboženství</i>	169
*** (<i>Bratře Čechu</i>)	169
*** (<i>Krásná dcero českých luhů</i>)	170
*** (<i>Vrahu Rakušane</i>)	170
<i>Špaček, básník a osel pod lípou</i>	171
<i>Stará píseň</i>	172
<i>Do památní knihy v Bukovině v Tatrách</i>	173
<i>Dumka na Batelovském vrchu</i>	174

2. Smíšené básně

<i>Zdvihni se, zdvihni!</i>	176
*** (<i>Smutná komůrka, tmavá noc</i>)	178
<i>Tys bratr náš!</i>	179
<i>Jehelníček Ludmily Češky</i>	181
<i>Karlíček</i>	183
<i>Citlivá večerní</i>	184
<i>Má hvězda</i>	185
<i>Žádost bývalého českého literátora</i>	187
<i>O posledních věcech člověka (Život věčný, Hrob)</i>	188

3. Vlastenecké a politické básně a písně

<i>První generální schůzka</i>	
<i>Českého národního muzeum 1847</i>	190
<i>Píseň o tom německém parlamentě</i>	199
<i>Loučení Čechů od německé říše</i>	200
*** (<i>Zeleněnká louka, zeleněнкеj dub</i>)	201
<i>Sedmero vzdechnutí k ministerstvu</i>	202
<i>Stadion jako chuva</i>	204
<i>Šotkovy písně</i>	206

<i>Píseň věnovaná příteli mému blahorodému Šotku</i>	209
<i>Fiala</i>	211
<i>Ach, není tu, není</i>	212
<i>Kytice</i>	213
<i>Mně se, mně se, mně se všecko zdá</i>	215
<i>Píseň</i>	216
<i>Píseň Čechů roku 1850</i>	217
<i>Píseň pro Tomkovu ženu naschvál komponývaná</i>	218
<i>Moje píseň</i>	219
<i>*** (Šebestov a potom celou zem)</i>	220

4. Příležitostné a rodinné verše

Urozeným a vysoce učeným pánům

<i>Janu Smutkovi a Janu Mařanovi</i>	221
<i>Honoratě z Wiśniowskich Zapové</i>	222
<i>19. března 1845</i>	223
<i>Veselé slečně</i>	225
<i>Smutné slečně</i>	225
<i>Panu Vojtěchu Weidenhofferovi</i>	226
<i>Vlasy na památku</i>	227
<i>Petru Miloslavu Veselskému</i>	228
<i>Opera u Jarošů</i>	229
<i>*** (Ó, ty Nácku Loyolový)</i>	230
<i>Do památníku slečně Justině Jerábkové v Boroticích</i>	231

5. Fragmenty

<i>*** (Stará lípa na livádě)</i>	232
<i>*** (Má panenka, vzdálená jsi)</i>	232
<i>*** (Satan satanáše)</i>	232
<i>*** (Viš-li, světlo české)</i>	233
<i>*** (A ještě se český národ)</i>	234
<i>*** (Ó, jaké rájské, božské slasti)</i>	234
<i>*** (V Jesenicích, slyšte)</i>	235
<i>*** (Jednou večer při klekání)</i>	235
<i>*** (Já, nížepsaný čtenář)</i>	236
<i>*** (V samotě kdy sedím)</i>	236

PRÓZY

1. Z České včely 1845–1848

<i>Matka Perly Makasarského oleje</i>	239
<i>Milenců hrob</i>	243
<i>Jelikož jsme módisté</i>	246
<i>Psaní z Prahy do Kocourkova</i>	249
<i>Odpověď na list pana Matěje Drahooujezdského</i>	252
<i>*** (V pokoji bohatce)</i>	254
<i>Krátké, ale jadrné odpovědi</i>	255
<i>Takto praví jistý neznámenitý mudrc</i>	257
<i>Satirické čtení</i>	259
<i>*** (V čísle 143 časopisu vídeňského)</i>	264
<i>Žihadla</i>	266

2. Ze Šotka 1849

<i>Úvod, program, oznámení, vyznání víry a pozvání k předplacení</i>	271
<i>Slovo včas o emancipaci oslů</i>	277
<i>Nová nařízení</i>	282
<i>Nové básně Habakuka Barnabáše</i>	
<i>Branibora Hnáta</i>	283
<i>Kterak pan Dobrý o kandidaturu v Litomyšli se uchází</i>	284
<i>Kdo jest Ultračechem?</i>	286
<i>Oznámení ohromné a znamenité hudební akademie</i>	288
<i>Úvod k zeměpisu české země</i>	291
<i>Školní vizitace</i>	294
<i>Náhledy, nápisy a návrhy Tomáše Březenského</i>	297
<i>Šotkův examen z politiky</i>	299
<i>Základní práva ústavy šosovské</i>	301
<i>Neouřední zprávy</i>	302

3. Aforismy a zápisky

BRIXENSKÉ SKLADBY

<i>Tyrolské elegie</i>	325
<i>Král Lávra</i>	335
<i>Křest svatého Vladimíra</i>	344

Komentář.....	383
Ediční zpráva	402
I/ Historie textu	402
II/ Ediční řešení	537

klasická díla v textově spolehlivém vydání
Česká knižnice
www.kniznice.cz



ČESKÁ KNIŽNICE / sv. 98

Řídí redakční rada České knihovny ve složení:

Jiří Flaišman (předseda), Jiří Holý, Pavel Janáček,

Jan Linka, Filip Tomáš, Martin Valášek

Karel Havlíček

BÁSNĚ A PRÓZY

Text edičně připravil, komentář a vysvětlivky napsal Václav Vaněk

Obálka (s použitím kresby Františka Gellnera ze samostatného

vydání skladby *Křest svatého Vladimíra*, Praha, S. K. Neumann 1904),

vazba a grafická úprava Boris Mysliveček

Odpovědná redaktorka Petra Hesová

Sazba písmem Lido a litografie obálky a vazby Robert Šváb

Tisk a knihařské zpracování Reprocentrum, Blansko

Vydal Nadační fond Česká knihovna

ÚČLK FF UK, Náměstí Jana Palacha 2, 116 38 Praha 1

(www.kniznice.cz),

Ústav pro českou literaturu AV ČR

Na Florenci 3/1420, 110 00 Praha 1

(www.ucl.cas.cz)

a vydavatelství Host

Radlas 5, 602 00 Brno

(www.hostbrno.cz)

v Praze a Brně roku 2018 jako 1487. publikaci vydavatelství Host

572 strany

V České knihovně vydání první